

Univerzita Pardubice
Filosofická fakulta

Náboženské svátky v romských rodinách na slovenském Gemeru

Bc. Miroslava Myšičková

Diplomová práce

2008

Anotace:

Na začátku své práce věnuji pozornost původu Romů, jejich cestě z Indie do Evropy a přijetí na našem území. V dalších kapitolách předkládám poznatky získané během terénního výzkumu v obci Slavošovce na jihovýchodním Slovensku. Základem mého výzkumu bylo zjistit vztah Romů k náboženství, jakou roli hraje náboženství v jejich každodenním životě a jak ho ovlivňuje. Zaměřuji se na tradiční romské zvyky (ať už se jedná o církevní svátky jako jsou Vánoce a Velikonoce, tak i o důležité události v životě Romů, ke kterým patří především narození a křest dítěte, svatba, úmrtí), náboženské rituály a okrajově i magii. Snažím se také přiblížit kulturu Romů, její vzájemné prolínání a ovlivňování kulturou majority.

Klíčová slova: Romové, romská kultura, romské tradice, původ Romů, romská rodina, religiozita Romů, romství, romipen, Gemer

Abstract:

My work begins with the consideration of the origin of the Romany people, their journey from India to Europe and subsequent arrival into our territory. In following chapters I present facts acquired during a field trip to the village of Slavosovce in South-eastern Slovakia. The main topic of my research is to consider the relationship between the Romany people and religion; what role does religion play in the every day life of the Romany people and how does their life become affected by religion? I have focused on the traditions and customs of the Romany people (both religious feasts such as Easter and Christmas and important milestones in the life of the Romany people such as birth, christening, marriage and death). I have also considered their religious rituals and I have touched on the subject of magic. My aim was to popularize Romany culture, bring it closer, show how it overlaps, influences and is influenced by the mainstream culture.

Keywords: Romany people, Romani, culture, Romany tradition, origins of Romany people, family, beliefs, Gemer

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své práce Mgr. Zbyňku Andršovi, dále PhDr. Martinu Fárkovi, Ph.D. za jejich ochotu a vstřícnost. Děkuji také všem svým romským přátelům na Slovensku, MUDr. J. Markové a samozřejmě celé své rodině a přátelům, kteří mě po celou dobu studia podporovali a pomáhali mi.

Můj největší dík patří mé matce.

OBSAH

Úvod	7
1. Definice romské etnické skupiny	8
2. Původ Romů	10
2.1 Odchod z Indie a příchod do Evropy.....	10
2.2 Přijetí Romů na našem území.....	13
2.2.1 <i>Romové na Slovensku</i>	16
3. Terénní výzkum – jihovýchodní Slovensko, Obec Slavošovce	
3.1 Charakteristika zkoumané oblasti.....	18
4. Metodologie výzkumu	20
5. Religiozita Romů	26
5.1 Religiozita Romů v obci Slavošovce.....	31
5.2 Romská rodina	35
5.2.1 <i>Dětství a mládí</i>	41
5.2.2 <i>Zásnuby, svatba a manželství</i>	43
5.2.3 <i>Postavení ženy a muže</i>	47
5.3 Náboženské rituály a magie	51
5.3.1 <i>Porod a křest dítěte</i>	54
5.3.2 <i>Stáří a smrt v romské komunitě</i>	59
5.3.3 <i>Rituální čistota jídla</i>	63
5.3.4 <i>Vyloučení ze skupiny</i>	65
5.4 Církevní svátky v romských rodinách v obci Slavošovce.....	67
Závěr	74
Seznam použité literatury	76
Přílohy	78

Úvod

Toto téma jsem si vybrala především z důvodu, že mezi mými přáteli je i mnoho Romů, a také proto, že soužití romské komunity s majoritní společností je velmi diskutovanou otázkou.

Romové přicházející na naše území ze své pravlasti – Indie, s sebou přinesli mnoho nových, a pro místní obyvatele neznámých věcí, zvyklostí a zkušeností. Podle pramenů, které máme k dispozici, Romové žili tak, že žebrali, kradli, mámili lidi, toulali se, předváděli nepřístojnosti- např. živilo se kejklářstvím, provazochodectvím, polykali meče... Mimo jiné neuznávali tradiční náboženství místních obyvatel, ale provozovali magické praktiky, které ostatním připadaly přinejmenším podivné.

Právě významu náboženství u Romů se budu ve své práci věnovat. Toto téma mě natolik pohltilo, že jsem se rozhodla pro terénní výzkum a ověření si tak poznatků získaných z různých knižních děl zabývajících se právě touto problematikou. Proto jsem se během vánočních svátků rozjela do vesnice Slavošovce na jihovýchodním Slovensku a v průběhu jednoho týdne jsem navštívila zdejší kostel i faru, hovořila s místními Romy, trávila s nimi jejich volný čas, nahrávala jejich vyprávění na diktafon, pořídila spoustu fotografií, získala od nich materiály pro svou práci...

Průběhu a výsledkům svého terénního výzkumu budu věnovat ve své práci několik kapitol.

Předmětem tohoto výzkumu bylo co nejvíce poznat každodenní život Romů, jejich tradiční zvyky, jaké místo zaujímá v jejich životě víra, jak oslavují Vánoce, nakolik jsou pro ně tyto svátky důležité z hlediska víry, jestli (a jak moc) jsou ovlivněni majoritní společností... Zaměřila jsem se tedy především na provázanost náboženského života se životem každodenním – a hlavně na otázku, nakolik se v každodenním životě Romů (ať už vědomě či mimoděk) odráží jejich náboženské vyznání, cítění. Zajímalo mě, jaký mají vztah dnešní Romové k tradicím (a to i k těm, které se již nedodržují, přestože dříve byly nedílnou součástí života Romů).

1. Definice romské etnické skupiny

Etnická skupina může být popsána jako formace, která vyznává shodné kulturní hodnoty, biologicky se sebereprodukuje, tvoří bázi vzájemných vztahů mezi jejími členy a ustavuje hranici ‚my – oni‘ vůči ostatním společenstvím¹.

Obdobným způsobem může být charakterizováno romské etnikum jako celek. Znamená to vlastně, že hranice romského etnického společenství jako celku se kryjí s hranicemi jednotlivých skupin v jeho vlastním rámci. Společenský život potom probíhá podle kritérií, která určují členství ve skupině nebo naopak vyloučení ze společenství.

Obecně můžeme říci, že romské společenství je společenstvím, které sestává ze skupin, kdy každá z nich sama o sobě vykazuje charakteristiky samostatné etnické skupiny.²

Charakterizovat každou romskou skupinu jednotlivě je tedy velice složité – je nutno uvedené analýzy rozšířit. Sami Romové se dělí např. podle toho, jakou profesi vykonávají. (Skupinové profese byly po staletí faktorem, který určoval formování jednotlivých skupin a jejich vzorců chování, jakož i utváření hodnotových orientací jejich členů.)³

Nejčastěji zmiňovanou charakteristikou romské skupiny je rozdělení na kočovné a usedlé skupiny. Je ovšem známa i skutečnost, že některé typicky kočovné skupiny si i po usazení zachovaly svá specifika, zatímco jiné skupiny o ně přišly a převzaly charakteristiky skupin usedlých.

Profesní specifika, potažmo celkový způsob života, dnes již ale ztratily svůj určující význam a vyvstává tak otázka, co je tedy oním faktorem, který v současnosti způsobuje odlišnost jedné romské skupiny od druhé.

Tímto faktorem může být jazyk. (Zajišťuje výměnu informací, ale stejně tak může způsobovat bariéru, která pak izoluje.) Většina romských skupin hovoří vlastním dialektem – právě ten pak charakterizuje danou skupinu. Dalším faktorem je bezesporu

---

¹ Barth, F.: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Diference.* Oslo.

² Budilová, L., Jakoubek, M.: *Cikánská rodina a příbuzenství.* FF Západočeské univerzity v Plzni, 2007, s.134.

³ Tamtéž

náboženství⁴, také geografie - ta nemá ale určující význam, protože řada konzervativních skupin žije rozptýlena po celém světě.⁵ Dále se jedná o skupinové sebeuvědomění – Rom se v první řadě cítí být členem své skupiny a může odmítat cizí romské skupiny. Zde se také projevuje nejvyšší cíl každé skupiny - a to zabezpečit uchování života dané skupiny a její reprodukci. Endogamie je jednou ze základních specifík skupiny a její nedodržování se dokonce ještě i dnes může považovat za nepřijatelné a může se trestat i vyloučením ze skupiny. Smíšené svazky s příslušníky majority nebo členy jiné romské skupiny většinou končí založením skupiny nové. Koneckonců i důvody k vyloučení ze skupiny jsou faktorem určujícím faktorem, který rozlišuje jednotlivé skupiny.⁶

Shrme – li všechny faktory, můžeme vytvořit hypotetický model romské skupiny, mezi jehož charakteristiky patří:

- A) skupinové sebeuvědomění
- B) za člena skupiny je považován pouze ten, kdo se v ní narodí – pravidlo „čisté krve“
- C) dodržování skupinové endogamie
- D) užívání společného jazyka skupiny
- E) společný způsob život v minulosti – usedlý nebo kočovný
- F) shodný způsob obživy
- G) přísné dodržování skupinových pravidel a norem
- H) shodné představy o životě – i těch náboženských, jednota hodnotových orientací, shoda v názorech, shodné morální principy
- I) rodina – považována za nejvyšší hodnotu
- J) omezení přátelských kontaktů pouze na členy skupiny
- K) vzájemná solidarita a povinnost poskytnutí pomoci
- L) udržování izolace a osobitosti skupiny
- M) dodržování skupinových zákazů⁷

---

⁴ Náboženstvím se budu podrobněji věnovat v kapitole s názvem „Religiozita Romů“.

⁵ Například skupina německých Sintů dnes žije na území Německa, Francie, Polska...

⁶ Marušiaková E., Popov, V.: Segmentation vs. Consolidation: The example of four Gypsy Groups in CIS. Romany Studies, Ser. 5, Vol. 14, No. 2, 145 – 191.

⁷ Tamtéž, s. 138.

2. Původ Romů

2.1 Odchod z Indie a příchod do Evropy

Dnes již víme, že Romové pocházejí z Indie. Ze své pravlasti odešli někdy mezi 3. a 9. st. n. l. Klademe si však otázku, proč předkové dnešních Romů svou vlast opustili. Romové putovali na západ, což mohlo znamenat hledání lepšího živobytí. Někteří odborníci se domnívají, že důvodem k jejich odchodu mohl být i únik z území, kde se velmi přísně dodržoval kastovní systém. Příčinou mohly být ale i vpády kmenů do Indie (např. Mongolové nebo Arabové).⁸ Někteří odborníci se domnívají, že odchod Romů ze severozápadní a střední Indie musel probíhat v průběhu dlouhých časových údobí, v několika migračních vlnách.⁹

Migrační vlny směřovaly přes Blízký Východ do jihovýchodní a střední Evropy, další pronikaly přes Egypt a severní Afriku do Španělska.

Podle informací srovnávací lingvistiky víme, že se Romové zdržovali na území tehdejší perské říše – romské dialekty obsahují slova perského původu.¹⁰ Nevíme ale, jestli na toto území přicházeli naráz anebo postupně. Například badatel Samson tvrdí, že když Romové přišli na území Persie, muselo se jednat o jednu rasu, kde všichni mluvili společným jazykem. Oproti tomu existuje i přesvědčení, se kterým přišel Turner, a to sice, že muselo dojít k více exodům.¹¹ Každopádně Romové byli v Persii nezvanými hosty. Prapředci dnešních Romů se při své cestě do Evropy zastavili také v Řecku. Dochované prameny z tohoto období o nich mluví jako o hudebnících, kejklřích a provazolezcích.

Lze předpokládat, že od 12. st. Romové pobývali v Byzanci a na evropském kontinentu.¹² Podle holandského orientalisty J. de Goeje, který se zabýval příchodem

---

⁸ Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnosti při ČT, o.p.s., 2002, s. 9.

⁹ Davidová, Eva: Romano drom. Cesty Romů 1945-1990. Olomouc 1995, s. 14.

¹⁰ Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnosti při ČT, o.p.s., 2002, s. 10.

¹¹ Angus, Fraser: Cikáni. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 27.

¹² Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002, s.10.

⁶ Kolektiv autorů: Romové v Byzanci, Signeta, 1999, s. 9,10.

Romů do Byzance, jsou tito Romové potomky indických džátů, které se v arabštině vyslovuje *Zotti*. Je nám ale známo i několik zcela jiných teorií o příchodu Romů do Byzance, takže přesně nevíme, je-li De Goejova teorie správná. Například orientalista R. Pischelle prohlašoval, že „informace, které nám De Goeje poskytl z arabských pramenů, jsou nikoliv historií Cikánů, nýbrž Džátů, čímž De Goejovo ztotožnění Zottů s Romy vyvracel.“¹³

Zmínky o Romech a jejich životě na tomto území bohužel pochází z dokumentů a kronik psaných neromskými učenými, takže je tím dán i jejich charakter. Tyto záznamy jsou především velmi chaotické, kusé a roztroušené do dokumentů nejrůznějšího druhu. Prameny, kde lze najít záznamy o Romech, můžeme rozdělit do několika kategorií podle toho, kdo je pořídil.

První skupinou jsou církevní prameny, které jsou vůči Romům většinou negativní hlavně pro jejich jinakost – měli jiné zvyky, kulturu a také jejich vzezření se Byzantincům, kteří mají na rozdíl od Romů světlou pokožku, moc nezamlouvalo. Hlavním důvodem nenávisti byly ovšem nejrůznější zábavní služby, které některé romské kasty předváděly – jednalo se například o produkci s hady, věštění z ruky a podobně. Církev v této době takovýto druh zábavy zrovna moc nepodporovala. Naproti tomu se této zábavě s oblibou věnovala byzantská elita.

O životě Romů se dozvídáme i z dochovaného byzantského folkloru. Pozornost se zde soustředí na způsob obživy Romů – popisuje je jako výrobce sít.

Další skupinou pramenů věnující se Romům a jejich způsobu života jsou prameny „cizí“. Informace se zde dozvídáme především od italských a německých cestovatelů, kteří je překvapivě vykreslují jako usedlíky živící se kovářstvím. Některé arabské prameny a jeden byzantský obdivují jejich artistické umění.

V byzantských pramenech se ani jednou nevyskytuje pojmenování Rom. Ve spisech byli označováni jako *athingani*, *katsibelové*, *mandopolini*, *Aigupti*, *Lorové*...

Nevíme úplně s jistotou, jestli se těmito pojmenováními skutečně označovali Romové nebo jestli se tyto názvy na ně pokaždé vztahovaly.¹⁴

Jedno, pravděpodobně nejrozšířenější pojmenování v Evropě – Cikán, vzniklo z označení *Athinganoi* – *Atsigános*. Tento termín byl od prvopočátku brán jako hanlivý výraz, kterým byli Romové označováni okolní společnostmi, aniž by ho kdy akceptovali.¹⁵

Druhou variantou pojmenování Romů jsou termíny *Egyptianos* – část Romů procházela Egyptem, byli tak tedy nazýváni egyptany a lidem faraonským, ve Španělsku byli pojmenováni jako *Gitanos*, v Anglii a zemích Velké Británie- *Gypsies*, ve Francii jsou nazýváni *Egyptiens*, *Tsiganes* a dokonce i *Bohemiens*¹⁶.

Rom má ale také etymologickou spojitost s džátínymem (kastovním názvem) *Dom*. Je zajímavé, že Domové žijící v Indii, se živí profesemi, které byzantské prameny popisují v souvislosti s *Athingani*.¹⁷

Romové sami sebe však nazývali označením Rom, což je zřejmě označení několika etnických skupin se stejným původem, kulturou a osobitou charakteristikou. Rom ale v překladu z romštiny ale znamená i „muž“ nebo také „manžel“.¹⁸

---

¹⁴ Kolektiv autorů: Romové v Byzanci, Signeta, 1999, s. 5, 6.

¹⁵ Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002, s. 11.

¹⁶ Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc 1995, s. 16.

¹⁷ Kolektiv autorů: Romové v Byzanci. Signeta, 1999, s.7.

¹⁸ Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc 1995, s. 16.

2.2 Příklad a přijetí Romů na našem území

Romové do střední Evropy přišli ve 13. století. Podle historických zpráv usuzujeme, že na naše území se dostali až ve století čtrnáctém anebo na začátku století patnáctého. První variantu dokládá: „Popravčí kniha pánů z Rožmberka“ z roku 1399, kde se dozvídáme o přítomnosti Romů na našem území - „...vedle několika Němců z Rakous v tlupě lupičské v jižních Čechách jistý cikán byl, Ondřejov pacholek“. Důkazem, že Romové k nám přišli až na začátku století patnáctého, je dokument „Starší letopiscové čeští“, který byl napsán v roce 1416. Zde se píše, že „...také toho léta vláčili se cikáni po české zemi a lidi mámili...“¹⁹

Cesty Romů na naše i jiná území byly vždy doprovázeny přinejmenším velkou neochotou majoritní společnosti přijmout je ve svém kolektivu. Pro společnost byli vždy odlišní pro svou etnickou příslušnost, pro své náboženství, tak pro své postavení periferního sociálního společenství.²⁰

Romům na své reputaci nepřidalo ani to, že mezi středověkými Evropany, jejichž život byl ovlivňován a určován náboženskými normami, se jejich přístup ke křesťanskému životu jevil přinejmenším jako vlašný. Sice ve většině případech Romové uznávali sami sebe za křesťany, ale pravidelné dodržování křesťanských rituálů jim bylo cizí. Navíc moc neuznávali církev a jejich nedůvěra k ní se logicky prohlubovala v dobách pronásledování Romů, v dobách, kdy je odevšad vyháněli, a v dobách, kdy u církve hledali pomoc a shledali se pouze se stejným pochopením jako u ostatních obyvatel. V romské lidové slovesnosti se můžeme setkat s humornými vyprávěními, jenž popisují právě vztah Romů k církvi.

Přístup obyvatel k Romům se ještě více vyhrotil po tom, co byli obviněni z praktikování černé magie a přisluhování tatarským a tureckým nájezdníkům. Přitom o černou magii jít ani nemuselo, jednalo se spíše o praktiky místním obyvatelům neznámé. Naopak víme, že rozhodně využívali „bílé“ magie- například k léčení dobytka. Církev, které se nezamlouvaly jakékoliv projevy neposlušnosti, označila Romy jako nebezpečné a varovala společnost před kontaktem s nimi.²¹

---

¹⁹ Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc 1995, s. 17.

²⁰ Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc 1995, s. 15.

²¹ Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002, s. 16.

Exkomunikace Romů z církve pařížským arcibiskupem v roce 1427 byla podnětem k období, kdy byli Romové vyháněni, pronásledováni a beztrestně zabíjeni. Tento stav trval až do poloviny 18. století. O vražedném pronásledování Romů bylo rozhodnuto v roce 1548 na sněmu v Augsburgu.^{22 23}

První rozhodnutí o vyloučení Romů ze zemí Polska, Litvy, Ukrajiny a Českých zemí bylo vydáno na Moravě v roce 1538, posléze byla jeho platnost několikrát obnovována. České země za vlády Habsburků přijaly podobná opatření v roce 1541.²⁴ Mandát uzákoňující útlak Romů a o vypovídání Romů ze země vydal roku 1545 český král Ferdinand I. Bylo tedy rozhodnuto, že české země nebudou Romy na svém území trpět.²⁵ Měli být sice vyháněni a pronásledováni, ale během toho neměli být fyzicky napadáni nebo dokonce pobiti. Ferdinand I. doslova zakazoval vraždění mužů a topení žen a dětí. Toto usnesení mělo paradoxně úplně opačný účinek-možná proto, že do Čech přicházeli další Romové ze západu, kde se vůči těmto Romům chovali daleko přísněji. Koncem 16. a v průběhu 17. století bylo pronásledování Romů mírnější- žili zde téměř jako svobodní kočovníci živící se žebráním, kejklářstvím a podobně.

V červnu roku 1689, kdy vypukl požár na Starém a Novém městě, byli za spoluviníky této katastrofy označeni Romové a v zářetí vyhlásili čeští místodržící, že všichni Romové, kteří neopustí zemi do tří dnů, mají být oběšeni. Romové ale neodešli. Následoval mandát Karla VI. z roku 1721, kterým bylo rozhodnuto, že kromě mužů mohou být věšeny i ženy a děti.²⁶

Konec pronásledování v českých zemích přináší vláda Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Ti se jako první pokoušeli řešit tak zvanou romskou otázku. Soužití s místními obyvateli mělo stát na řízené asimilaci Romů- osvojení si způsobu života ostatních obyvatel a potlačení vlastní identity. Od té doby byli nazýváni namísto Cikáni novousedlíky, nemohli mluvit svým jazykem, děti byli mnohokrát dávány na převýchovu do neromských rodin- šlo o násilnou asimilaci, která se nemohla setkat s celkovým úspěchem.

---

²² Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc 1995, s. 15.

²³ usnesení sněmu v Augsburgu říká: „...kdo cikána zabije, z žádného mordu vinen býti nemá.“ Z knihy Evy Davidové, Cesty Romů, s. 15.

²⁴ Angus, Fraser: Cikáni. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 96.

²⁵ Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002, s. 17.

²⁶ Gjuríčová, Jitka: Romové jako objekt státní politiky. In: Veřejná správa, č.41/1998, (příloha, s. 2).

Nejhorším obdobím pro Romy se nepochybně stala druhá světová válka, kdy docházelo ke genocidě Romů. Byli odváženi do koncentračních táborů, především do koncentračního tábora v Osvětimi II- Birkenau, kde zahynulo půl milionu evropských Romů. Dnes jich žije deset až patnáct milionů po celém světě- žijí rozptýleně.²⁷

---

²⁷ Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945-1990. Olomouc, 1995, s. 15.

2.2.1 Romové na Slovensku

Zákon Slovenské republiky ze dne 25. 9. 1939 rozdělil občany státu na plnoprávné a neplnoprávné, přičemž Romové samozřejmě náleželi k té druhé skupině. Roku 1940 byli Romové propuštěni z armády Slovenské republiky, byla jim dočasně upravena pracovní činnost, vydalo se nařízení, které ukládalo Romům odstěhovat se od ostatního obyvatelstva na odlehlá místa. Na různých místech Slovenska se otevíraly „pracovní útvary pro Cikány a asociály“. V roce 1943 byla vydána vyhláška, která nařizovala Romům zákaz potulek, vyhýbat se práci a žít se nelegálním způsobem, jejich pohyb byl značně omezen- měli i zákaz cestování veřejnými dopravními prostředky, do měst mohli vstupovat jen ve vyhrazených dnech a hodinách. Neuposlechnutí nějakého z těchto nařízení bylo trestáno. Docházelo dokonce i k masovým vraždám, ke kterým přistoupil německý i slovenský fašismus. Ty naznačily, že perzekuce a rasová diskriminace Romů, by i na Slovensku směřovala ke stejnému cíli, k němuž v podstatě došlo v Říši a v ostatních okupovaných zemích – a sice k fyzické likvidaci Romů.

V počátcích Československé republiky žila většina Romů na Slovensku. Kočovní Romové žili téměř výhradně v Čechách, na větší části moravského a slezského území a na Podkarpatské Rusi. Slovenští Romové žili převážně usedle. Tak zvaná cikánská otázka se řešila i nyní a týkala se především „potulných cikánů“. To se ale netýkalo Romů, kteří se během minulých let usadili při některé ze slovenských vesnic a vydělávali si řemeslem nebo jinými pracemi.

V Čechách se Romové podle způsobu svého života rozdělili do dvou skupin- jednou skupinou byli ti Romové, kteří byli ekonomicky efektivní a skupinou druhou byli Romové parazitující na svém okolí. Známe ojedinělé případy, kdy došlo k vyrovnání vzdělanostních rozdílů a k přirozené asimilaci. Sociální a ekonomická situace byla rovnítkem začlenění se do společnosti- buď se jednalo o přirozené rozplývání do ostatní společnosti nebo šlo o skupiny žijící odděleně v koloniích u vesnic a měst.

Na Slovensku docházelo k jinému vývoji- a sice, že zde vznikaly stále výraznější lokální a regionální koncentrace romského obyvatelstva, největší hustotu měly okresy na východním a jihovýchodním Slovensku. Docházelo k urbanizaci

usedlých Romů, ke změnám ve způsobu obživy, k postupnému zániku tradičních profesí...²⁸

---

²⁸ Gjuričová, Jitka: Romové jako objekt státní politiky. In: Veřejná správa, č.41/1998, s. 3,4.

3. Terénní výzkum (Oblast: jihovýchodní Slovensko, obec Slavošovce)

3.1 Charakteristika zkoumané lokality

Obec Slavošovce se nachází v jihovýchodním Slovensku, blízko Maďarska. V této obci žije přibližně dva tisíce obyvatel, z toho tři čtvrtiny tvoří Romové. První zprávy o této obci pochází ze začátku 14. století. Slavošovce leží v dolině, kde teče potok Štítnica a rozprostírají se na ploše asi 1600 ha. Patří do okresu Rožňava. Před koncem 2. světové války byly začleněny do okresu Dobšiná. Obec je obklopená horami – na západě Ostrý vrch, na severu Stolica a Prieslop, na východě Markušský vrch, na jihozápadě vrch Prídel.²⁹

První zmínky o obci můžeme nalézt v dobových pramenech a knihách už od roku 1318. Obec měla vytvořený střed, který připomínal malé náměstí. Původní obyvatelé zde postavili „kaplnku“³⁰, nejstarší část kostela z roku 1395.³¹

Starostou je tu již od roku 1994 pan Ing. Štefan Bašták, který podle výpovědi většiny místních obyvatel pozvedl úroveň života ve Slavošovcích. Romové a ne-Romové³² bydlí vedle sebe, domy v obci nejsou nějak rozděleny na romské a neromské části. Protože Romové zde jsou převážně chudí, neměli peníze na bydlení, dostali od starosty obce materiál (z peněz z obecní pokladny a ze sponzorských darů) na stavbu domů a domy si postavili sami. Musím konstatovat, že toto řešení se zde velice osvědčilo, protože Romové si své práce váží a domy mají v perfektním stavu – udržují si pořádek a jsou hrdí na úroveň svého bydlení. Z důvodu nedostatku levnějších parcel někteří Romové bydlí v ubytovnách, které byly postaveny speciálně pro ně.

Že úroveň obce je velmi vysoká, usuzuji z jejího celkového vzezření – upravené chodníky, čisto, informační tabule s plánem obce, nástěnky s informacemi o

---

²⁹ Poznámky z terénního deníku (čtvrtek 22.12.2005)

³⁰ Stěny interiéru jsou zdobeny původními freskami, které nejsou odkryty – kvůli jejich ochraně je pokrývá vápenný nátěr. Fresky už několik století čekají na restauraci. (Sajenko, Milan: Kapitoly z historie obce Slavošovce 1318-1998)

³¹ Sajenko, Milan: Kapitoly z historie obce Slavošovce 1318-1998. Slavošovce, 1998, s. 1.

³² Používám výraz „ne-Romové“, protože je používán i v odborných publikacích...

kulturních akcích v následujících dnech, osvětlení téměř ve všech ulicích, obchody, dva kulturní domy a v neposlední řadě kostel a fara.

K obci Slavošovce patří ještě také osada Hirsche.³³

---

³³ Ta je blíže popsána v následující kapitole „Metodologie výzkumu“.

4. Metodologie výzkumu

Cílem mého pobytu na východním Slovensku v obci Slavošovce bylo provést výzkum, který se týkal především religiozity Romů – zjišťovala jsem vztah Romů k náboženství, jakou roli náboženství hraje v jejich každodenním životě a nakolik ho ovlivňuje. Zaměřila jsem se hlavně na náboženské vyznání Romů, na důležitost víry v jejich životě, na různé pojetí oslav církevních svátků - především Vánoc, v rodinách nábožensky založených. Zajímala jsem se také o tradiční romské zvyky (například zvyky prováděné při oslavě právě Vánoc, i o tradice a zvyky, které doprovázejí významné události v životě Romů, kam patří především narození a křest dítěte, svatba a úmrtí), dále náboženské rituály, romské tradice, o způsob fungování romské rodiny, její hierarchii. V neposlední řadě jsem si všimla prvků v životě Romů, které jsou převzaté z majoritní společnosti a naopak.

Výzkum jsem prováděla společně s Michalem Skalákem, který mě po celou dobu pobytu všude doprovázel a pomáhal mi se sháněním a výběrem informátorů.

Myšlenka terénního výzkumu se zrodila již někdy v březnu 2005, přičemž tehdy předpokládaná doba odjezdu na Slovensko³⁴ připadala na přelom července a srpna. Proto jsem se již v červnu setkala v Praze s romským chlapcem ze Slavošovec³⁵, vystupujícím zde společně s romskou kapelou, která svůj repertoár zaměřila na křesťanské písně. Při tomto setkání jsme si vzájemně vyměnili telefonní čísla a předběžně domluvili datum mého příjezdu do Slavošovec. Přislíbil mi pomoc při zajišťování ubytování, shánění informací a hledání informátorů.

Kvůli nemoci musel však být tento termín zrušen a odložen na neurčito. Nakonec se o přesném termínu rozhodlo téměř čtrnáct dní před odjezdem, a to na začátku prosince. Okamžitě jsem tedy posílala dopis onomu chlapci s žádostí o pomoc při hledání ubytování a s přesným datem mého příjezdu³⁶. Doba před odjezdem se nesla v duchu příprav na tento výzkum – připravování otázek, dotazníků, shánění informací o

---

³⁴ Zkoumanou lokalitu jsem si vybrala na základě doporučení vedoucího práce

³⁵ Informaci o přítomnosti této romské kapely v Praze na Žižkově jsem obdržela od vedoucího své práce

³⁶ Úterý 20.12.2005.

obci, čtení různých brožur o metodách výzkumu, přípravou „dárků“ pro rodiny s nimiž budu pracovat³⁷, shánění nejvýhodnějších spojů, plánování postupu při výzkumu...

V úterý 20.12.2005 v šest hodin a deset minut ráno jsem se společně se svým kolegou vydala na cestu. Přímo na místo jsme přijeli v půl jedenácté večer. Měl na nás čekat Atilla³⁸, ale sešli jsme se až ve čtvrt na dvanáct. Vzal nás do svého bytu, kde bydlí společně s rodiči. Ti už nás očekávali. Nabídlí nám, abychom u nich přespali, že si „zítra něco najdem“. Přijali nás velice přátelsky, Atillova matka³⁹ nám uvařila kávu, nabídla teplou večeři. Dlouho jsme si všichni povídali a v půl druhé ráno jsme se s Hanou rozhodly ozdobit vánoční stromeček.

Následující den (středa 21.12) jsme vstávali v půl sedmé, společně posnídali a Michal s Atillou šli zajistit ubytovnu, kde budeme bydlet.⁴⁰ Hana mě zatím seznamovala se zbytkem své rodiny. Odpoledne jsme se nastěhovali do ubytovny. Byli jsme ubytovaní v části, kde nikdo jiný kromě nás dvou nebydlel, ve vedlejším vchodě měli byty především Romové.⁴¹ Odpoledne jsme se jim šli představit a vysvětlit důvody našeho pobytu. Setkali jsme se s přátelským jednáním, téměř všichni se nám snažili pomoci, dávali nám kontakty na své známé a „lidi, co by toho o tomhle mohli dost vědět“.

Čtvrtek 22.12.2005 jsme věnovali prohlídce obce a jejího blízkého okolí, návštěvám několika rodin a pořízení prvních rozhovorů. Večer jsem pokračovala v psaní terénního deníku⁴² a přípravou dalších otázek.

V pátek 23.12.2005 jsme téměř celý den strávili u jedné z našich informátorek a nahrávali s ní rozhovor o tradičním romském náboženství, vztazích majority k minoritě, vánočních zvycích, školství...

Sobota 24.12.2005 začala naší návštěvou rodiny paní Hanky. Já jsem společně s ní vařila góju (tradiční romské jídlo), salát a řízky, kapustnicu⁴³, a zuziky⁴⁴. Můj

---

³⁷ Jednalo se o nazdobené perníčky, nejrůznější cukroví, víno a balíčky pro děti obsahující bonbony, lízátko, žvýkačky, sušenky, čokoládu apod.

³⁸ Atilla je jméno chlapce, se kterým jsem se sešla v Praze již o prázdninách.

³⁹ Dále ji budu označovat jménem Hana – jedná se o pseudonym - nepřála si být jmenována.

⁴⁰ Za „buňku“ s dvěma místnostmi, přičemž v každé byly tři postele, dvě skříně, jeden stůl, tři židle, nefunkční lednička, nefunkční televize, v jedné z místností nesvítily světla a sprcha byla přidělaná na vodovodní kohoutek, jsme platili 200 Sk na osobu denně.

⁴¹ Zde bydlí také několik z mých informátorů.

⁴² Terénní deník jsem začala psát od 5.12.2005, to je od doby, co jsem poslala dopis Atillovi

⁴³ Polévka z vepřového masa, kyselého zelí, hub, různých druhů klobás a omastku.

⁴⁴ Tradiční romský „zákusek“ V podstatě je to tvrdší rohlík namočený do vařící vody, přelitý omastkem a posypaný makem nebo cukrem.

kolega zatím kouřil s Atillovým otcem na chodbě a rozebírali postavení ženy v romské domácnosti. Zůstali jsme na oběd⁴⁵. Po vydatném a hlavně „přemaštěném“⁴⁶ jídle, jsme se vydali na ubytovnu, kde si jsme si museli chvíli odpočinout. Později jsme navštívili rodinu paní Marty a prováděli nahrávky rozhovorů, které se týkaly oslav Vánoc, tradičního vánočního romského jídla, co pro ni znamená Advent apod. Poté jsme vyslechli novoroční projev starosty města⁴⁷.

V půl šesté začínala mše, a proto jsme šli do kostela. Udělali jsme také zastávku na faře a pozdravili farářovu ženu. Mluvili jsme s ní také o důvodech našeho pobytu a zkoušeli se „objednat“ u pana faráře. Slíbila, že s ním promluví a udělá, co bude možné. Po skončení mše jsme opět navštívili rodinu paní Hanky. Byli jsme pozvaní na večeři – společně jsme pojedli, rozbalili dárky a postupně obešli celou rodinu paní Hanky – všechny její dcery a jejich rodiny, bratry s rodinami i bratrance... Pořídili nahrávky rozhovorů na téma Vánoce, tradice, význam náboženství a jak velký se klade důraz (podle jejich názoru) na přítomnost církevních institucí.

V neděli 25.12.2005 jsme hovořili s různými informátory a nahrávali rozhovory o tom, jak se Romům zde v obci žije, jak jsou pro ně dostupné služby, nakolik jsou s nimi spokojeni, jestli zde existuje rasismus, dále o tradiční romské rodině, úloze rodičů a dětí, o „posvátnosti“ romské rodiny, o cudnosti, o důvodech k vyloučení z romské komunity v tradičních romských rodinách. Zajímalo nás, jestli vědí o svém původu (z jaké země pochází), o putování svých předků po Evropě a o způsobech „zařazování“ Romů do majoritní společnosti. Vyptávali jsme se také na osadu Hirsche – jaké mají vztahy s těmito lidmi apod.⁴⁸

Hirsche je romská osada rozléhající se asi kilometr a půl od Slavošovec. Žije zde asi devadesát obyvatel, z toho většinu tvoří děti- jedna rodina zde má průměrně sedm dětí. Dohromady v jednom domě bydlí i dvě až tři generace. Je také zvykem, že každá rodina vlastní alespoň dva psy. Osada není příliš velká, čítá jen pět větších domů.

---

⁴⁵ Bramborový salát a bramborové placky. Na štědrý den nejedí maso.

⁴⁶ Romové ukazují svou „materiální bohatost“ omastkem – mastným jídlem vyjadřují svou náklonnost k návštěvě - čím více omastku a tučných masných výrobků, tím více si váží své návštěvy. Co se jídla týče, jako první dostává jídlo muž, potom návštěva a nakonec zbytek rodiny. Je také zvykem, že manžel a návštěva dostávají největší porce. Od návštěvy se očekává, že veškeré jídlo, které dostane, by měla také sníst, jednak aby tak prokázala kuchařce hold jejímu kulinářskému umění a také proto, aby ji neurazila.

Proto se velmi snadno (jako v našem případě) může stát, že žaludky vegetariánů nesnesou tento druh potravy a svůj nesouhlas dávají najevo svým specifickým způsobem.

⁴⁷ Ing. Bašták

⁴⁸ Téměř pokaždé, když jsme zmínili tuto osadu, setkali jsem se s varováním, ať tam rozhodně nechodíme, že ani „my Romáci tam nechodíme, oni sou takový divný, my se jich tam bojíme“.

Tyto domy jsou na první pohled zcela odlišné od těch, které jsou vidět ve Slavošovicích. Jejich vnější vzezření sice připomíná ubytovnu, ale mají vytlučená okna, opadanou omítku, jsou popraskané a vlhké zdi prozrazují, že do nich zatýká. Dalším typem domů jsou tradiční chýše postavené kombinací dřevěných prken, nejrůznějších překližek a plechových plátů. Naproti těmto domům obec Slavošovce staví novou ubytovnu pro tyto lidi, kam se mají po zbourání jejich původních domů přestěhovat. Nyní totiž žijí v dost nuzných podmínkách. Mají málo oblečení- v zimě děti chodí jen v tepláčkách a triku, někteří dospělí dokonce v tričku s krátkými rukávy. Nemají zde zavedenou kanalizaci, pro vodu chodí do studně. Jsou živi ze sociálních dávek a sezónních prací přes léto. Muži většinou v létě odjíždějí za prací do ciziny, převážně do Německa, Čech a Maďarska, a vracejí se na zimu ke svým manželkám s vydělanými penězi.⁴⁹

Když jsem do této osady přišla, všichni dospělí se uchýlili do svých domovů a nikdo se mnou nechtěl mluvit. Venku zůstaly jen zvědavé děti. Ty jsem podělila různými bonbony, žvýkačkami a sušenkami. Z jejich radosti a hltání bonbonů po hrstech jsem měla pocit, že je jedí poprvé v životě. Nakonec dvě z nich přivedly svého otce, kterému jsem vysvětlila důvod své přítomnosti zde. Řekla jsem mu, že bych se chtěla zeptat na oslavy Vánoc, zvyky a tradice, a poprosila, jestli si mohu jeho povídání nahrát na diktafon a pořídit také několik fotek. S rozhovorem souhlasil, ale bez nahrávání, fotit jsem mohla pouze jeho děti a zároveň jsem musela slíbit, že fotografie pošlu, aby si „své děti mohl doma vystavit“.

Pondělí 26.12.2005 jsme věnovali návštěvě obecního úřadu, kde jsme získali informace o obci, propagační materiály a různé brožury o Slavošovicích. Hovořili jsme se starostou panem Ing. Baštákem a navštívili jsme i pana Igora Karala – předsedu ROMA OZ. Večer jsme navštívili faru a chtěli mluvit s místním farářem Hansem Martinem Dernou, ten nám ale řekl, že „jeho syn má narozeniny a on stejně musí jet na nějaké jednání, takže bude celou dobu pryč a vrátí se až pozdě večer“. Šli jsme tedy za dcerou Hanky - ta nás spolu se svým manželem pozvala na Štěpánskou zábavu, která se konala v sále obecního úřadu. Po půl hodině jsme zde potkali i pana faráře, kterému naše setkání očividně „nesedělo“.

V úterý 27.12.2005 jsme navštívili osadu Hirsche, kde jsme měli možnost ověřit si tvrzení slavošovských Romů. Nikdo z dospělých s námi hovořit, až na jednoho

---

⁴⁹ Poznámky z terénního deníku (středa 28.12.2005).

muže kolem třiceti let, nechtěl. Ten mi také zakázal nahrávat jeho výpovědi na diktafon a fotit.⁵⁰ Nějaké informace jsme ale získali od dětí, které si hrály venku. V tento moment jsem musela změnit otázky, které jsem měla dopředu připravené⁵¹. Večer jsem se na ty samé otázky dotazovala i slavošovských dětí.

Ve středu 28.12.2005 jsme obešli veškeré rodiny, které jsme doposavad navštívili, abychom se s nimi rozloučili, popřípadě objasnili nějaké nejasnosti či doplnili určité informace. Poobědvali jsme v rodině paní Marty, získali kontakty na ni a její rodinu a přijali pozvání na prázdninový výlet do horské chaty v Tatrách.

Ve čtvrtek 29.12.2005 jsme v šest hodin ráno odjžděli ze Slavošovec, domu jsme přijeli v deset hodin večer.

Předpokládaná metoda- témata a okruhy otázek jsem měla předem připravené (i když se během pobytu samozřejmě v reakci na odpovědi měnily) – z toho vycházel i způsob vedení rozhovorů a způsob výběru informátorů. Vzhledem k velikosti obce bylo nemožné oslovit každého⁵², proto jsme vybírali Romy s různým náboženským vyznáním, s různým typem vzdělanosti a různých věkových kategorií. Od náhodných informátorů jsme se snažili zjistit kontakty na informátory klíčové.

Časové omezení – týden - to je podle mého názoru velmi krátká doba pro terénní výzkum, protože výzkumník nemůže stihnout obejít všechny informátory, na které ho obyvatelé obce upozornili. Také nestihne v některých rodinách získat takovou důvěru, aby odpovědi na pokládané otázky byly zcela spontánní a aby se respondent cítil uvolněně a nenuceně.

Způsob záznamu výpovědí informátorů – od počátku jsem měla ve svém terénním deníku připraveny otázky, které byly pro všechny respondenty stejné. U jednotlivých informátorů jsem je doplňovala o podotázky, které se odvíjely od jejich odpovědí. Vše bylo zaznamenáno na diktafon.⁵³ Dále jsem využila materiálů zapůjčených od klíčové informátorky, prospektů, které nám byly poskytnuty na obecním úřadě a mapek obce. Pořádila jsem také fotografie.

---

⁵⁰ Tento zákaz jsem bohužel musela porušit, protože mi připadalo vhodné vizuální srovnání obce Slavošovec a osady Hirsche. Proto jsem několik fotografií pořídila a zařadila je do kapitoly „přílohy“.

⁵¹ Byly to otázky především pro dospělé, musela jsem je formulovat tak, aby jim děti rozuměly. Týkaly se především Boha – jak si ho představují, kde „žije“...

⁵² Hovořili jsme přibližně s třiceti dospělými (od 25 – 55 let) a asi 15-ti dětmi ve věku 8 – 15 let

⁵³ Pokud s tím informátor souhlasil.

V létě 2007 byl naplánován další terénní výzkum, opět měl proběhnout ve Slavošovicích (pomocí korespondence jsem se seznámila s dalšími informátory – a to i z okolních vesnic, rozšířila své poznatky z výzkumu z roku 2005 a získala poznatky zcela nové). Bohužel kvůli svému zdravotnímu stavu jsem svou návštěvu slovenského Gemeru musela zrušit. Výzkum tak probíhal průběžně od února 2005 do ledna 2008 pouze pomocí korespondence. Během této doby jsem se také setkala s několika⁵⁴ slovenskými Romy v Praze, kde pracovali a byli zde ubytováni. Schůzky s nimi byly vždy předem telefonicky domluveny. Během těchto schůzek jsem pořídila přibližně pět hodin zvukového záznamu⁵⁵, z toho minimálně tři a půl hodiny záznamu byly přepsány. Respondenti byli muži ve věku 19 až 43 let se základním vzděláním, někteří z nich jsou vyučení.

---

⁵⁴ Na sjednanou schůzku dorazil respondent většinou s kamarády. Někteří se k rozhovoru přidali, jiní pouze poslouchali, proto neudávám přesný počet.

⁵⁵ Vzhledem k tomu, že schůzky vždy probíhaly v kavárně, restauraci apod., nemělo smysl pořizovat fotografie nebo jiné obrazové záznamy.

5. Religiozita Romů

Náboženství je významným vnitřně integračním faktorem u řady etnických společenství.

Charakteristický způsob náboženského chování pro romské etnikum je, že evropští Romové neutvořili vlastní náboženství a nevyhranili se ani jako sekta, ale během svého pobytu v Evropě se vždy snažili o formální převzetí znaků víry z prostředí, které je obklopovalo. Romové jsou tedy známi jako společenství, které přejímá celkem snadno konfesi okolního obyvatelstva, zamění ji za jinou a neobvyklý není ani synkretický charakter jejich víry. Rozdíly v otázkách konfese jednotlivých částí v rámci jedné a téže skupiny netvoří většinou překážku vědomí jednoty daného společenství. (Příkladem mohou být Romové žijící v západoevropských zemích tzv. Kalderari, kteří jsou ve většině případech katolíci, nicméně nepocitují žádný rozdíl mezi sebou a pravoslavnými Kalderari žijícími na území bývalé Jugoslávie, s nimiž se cítí být příslušníky jedné a téže skupiny. Dokonce v případech, kdy chybí manželský partner, hledají se u příbuzných skupin v jiné zemi – zabrání se tak sňatku, který by nebyl endogamní.)⁵⁶

Podle výzkumů uskutečněných v polovině padesátých let dvacátého století v osadách východního Slovenska, Davidová uvádí⁵⁷, že náboženské cítění, které je typické pro většinu usedlých Romů, bylo synkretickým komplexem názorů křesťanských a vlastní víry, založené na přírodně animistickém základě. Romové se matričně hlásí k církvi, která převažuje v prostředí, kde žijí. Romové tedy konfesně pokrývají široký okruh křesťanských názorů od římskokatolického, přes evangelický, řeckokatolického až po pravoslaví. Většinou se Romové přiklánějí k římskokatolické církvi, která zaujímá dominantní postavení. V přelomových momentech života jako je například narození, svatba nebo smrt, je podpora církve značně vyhledávána.

Náboženský život romské komunity kopíroval ve druhé polovině dvacátého století situaci majoritní společnosti. Přestože se valná většina hlásila ke katolickému

---

⁵⁶Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF Západočeské univerzity v Plzni, 2007, s.135, ISBN 978 – 80 – 87025 – 11 – 6.

⁵⁷Dvořáková, Hana: Romské poutě a svatá Sára. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s.r.o, s. 16.

vyznání, nekonala zpověď ani pravidelně nenavštěvovala bohoslužby. Romové se také stali posluchači nových kazatelů – například adventistů, Svědků Jehovových, letničních církví a mormonů, jejichž učení sem pronikalo.⁵⁸

Definovat vztah Romů k víře není zase až tak jednoduché, protože Romové se dělí do podskupin, jsou výrazně sociálně diferenciovaní nejen v jednotlivých regionech Slovenska, ale výrazné sociální rozdíly nalezneme i v rámci jednotlivých lokalit.

Je nasnadě, že na úroveň religiozity mají vliv vztahy mezi Romy a neromským obyvatelstvem. Jestliže jsou tyto vztahy dlouhodobě dobré, jsou zde Romové na vyšší sociokulturní úrovni a jejich náboženský život je stejný jako u místního neromského obyvatelstva.

V romských osadách dochází vlivem distance ze strany majoritních obyvatel k tomu, že Romové nenavštěvují bohoslužby. V některých lokalitách východního Slovenska je Romům zakázáno při svaté mši sedět mezi ostatními, musí stát vzadu. Někde chodí na svaté přijímání nejdřív „bílí“, někde se zase koná nedělní mše pro Romy v sobotu...⁵⁹

Majoritní obyvatelstvo má tedy velký vliv na životy Romů, například vlivy křesťanského učení bývaly často zprostředkované majoritním obyvatelstvem.

Romové bývali v minulosti bráni jako okrajová sociální vrstva. Ani ze strany církve nebo ze strany vládců či panovníků jim nebyla věnována (tedy kromě represivních opatření) velká pozornost. V 18. století sledovaly tzv. „Soupisy Cikánů“ i jejich religiozitu a následující nařízení císařského dvora ukládaly „jakýmkoliv způsobem donutit Cikány ke křesťanským obřadům.“

Efekt byl ale jiný než očekávání, hlavně proto, že nařízení byla vykonávána represivní formou, což u Romů vyvolávalo obrannou reakci. Uskutečňovaly se první pokusy ze strany římskokatolické církve o začlenění romského obyvatelstva do společnosti. Církev dokonce v několika případech zachránila několik rodin před nesmyslnými popravami. „V roce 1782 přijalo ostrihonské arcibiskupství na svůj pozemek v Nových Zámkách třináct romských rodin a tím je zachránilo před

---

⁵⁸ Dvořáková, Hana: Romské poutě a svatá Sára. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s.r.o, s. 16.

⁵⁹ Mann, B. Arne: Duchovná kultura Rómov. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 10.

popravou.“ Podobně z iniciativy ostráhomského biskupa působila v Nových Zámkách v letech 1843-1865 „Cikánská lidová škola“.⁶⁰

Romové byli nuceni uznávat náboženství takové, jaké uznávala šlechta na panstvích, kde byli usazeni. Od 18. století se jednalo především o katolíky, což potvrdil i Soupis Cikánů v Uhersku z roku 1893. Také poslední sčítání lidu SR v roce 2001 to potvrzuje, když z 89.920 osob, které se přihlásily k romské národnosti, je 75-80% katolíků.

Jako pro ostatní lidi, je i pro Romy náboženství přirozenou potřebou. Specifické jsou i náboženské poutě. Účast na pouti je pro věřícího člověka jedním ze znaků náboženského života, přičemž tím dochází k veřejnému demonstrování jeho příslušnosti k dané pospolitosti. „Romové zde netvořili výjimku a dle legendy spojovali s poutí jako životním působení i své počátky – dlouhodobé putování z místa na místo představovalo věčný trest za odmítnutí přístřeší Svaté rodině při jejím útěku do Egypta.“⁶¹

Jedním z prostředků, které mají oživit zájem Romů o náboženský život, je právě organizace nových romských hnutí. Gaboltov se stal cílem prvního romského putování na Slovensku. Věkový průměr účastníků na romských poutích je překvapivý, protože zde převažují mladí lidé - mládež mezi 18-20 lety, na rozdíl od neromských poutí je střední věk zastoupen podstatně méně, a také téměř chyběli příslušníci vyšších věkových kategorií.⁶²

V roce 1957 došlo k většímu zájmu katolické církve o Romy. V tomto roce byla také uspořádána první romská pouť do Lourd. Papež Pavel VI. přijal Romy v roce 1965. Jan Pavel II. dne 26.9.1991 uznal a podpořil jejich požadavky na rozvíjení vlastního jazyka, etnické identity a kultury.⁶³

Od té doby se v romském jazyce konalo každoročně novoroční i velikonoční poselství . Došlo dokonce i k patrně nejvýznamnějšímu kroku, který katolická církev vůči Romům podstoupila. Jednalo se o blahořečení španělského Roma Ceferina Jiménesa Malla.

---

⁶⁰ Mann, B. Arne: Duchovní kultura Rómov. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 11.

⁶¹ Dvořáková, Hana: Romské poutě a svatá Sára. In: Dindir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 16.

⁶² Dvořáková, Hana: Romské poutě a svatá Sára. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 17.

⁶³ Mann, B. Arne: Duchovní kultura Rómov. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 11.

Organizování speciálních romských poutí má na starost římsko-katolická církev. Na Slovensku se tyto poutě uskutečňují od roku 1993. Vykonávají se každou první srpnovou nedělí v již zmiňovaném Gaboltově (Šarišská obec).

Po tom, co Slovensko navštívil romský evangelický farář ze Spojených států amerických Larry Merino, se o Romy začala zajímat i evangelická církev. Jedná se především o poslední desetiletí. Také Svědkové Jehovovi je společností, která se výrazně zajímá o Romy, a dosahuje úspěchu zejména tam, kde je katolický kněz v tomto směru méně aktivní, či dokonce pasivní. To, že „Svědkové“ přicházejí do romských osad, vstoupí do příbytků Romů a hovoří s nimi jako s rovnocennými partnery, Romové velmi oceňují. Zdá se, že počet stoupců Svědků Jehovových mezi Romy stále vzrůstá a to nejen v romských obcích nebo osadách, ale i ve větších slovenských městech jako jsou Bratislava nebo Košice.⁶⁴

Pojem „romská religiozita“ by mohl navodit dojem, že Romové vyznávají osobité náboženství, které je vlastní pouze jim. Jak už jsem se zmiňovala dříve, nábožnost Romů se ve svých vnějších projevech neliší od náboženského myšlení majoritní společnosti.

Má ten samý smysl, podobné projevy a symboliku. Romské lidové náboženství má určité osobité projevy a jejich specifčnost spočívá na intenzitě, frekvenci výskytu, výrazu, vnější podobě, resp. na způsobu vyjádření a významu v dané společnosti.

Určitý prvek kultury, který se váže na daný prostor, může být charakteristický pouze vzhledem k danému časovému období. Jinak řečeno – určitý jev se mohl v minulosti vyskytovat všeobecně (například v kultuře majority) a nyní, v současnosti je zakonzervovaný v důsledku jistých životních podmínek a také podle stupně sociokulturní úrovně. Čas, jakožto faktor specifčnosti, hraje velkou roli. A právě v neopakovatelné kombinaci jednotlivých prvků spočívá originalita a jedinečnost každé kultury.

Zdá se tedy, že Romové mají vlastní duchovní svět, který je ale přece jen podobný ostatním. Díky myšlení a charakteristickému způsobu života je někdy duchovní svět Romů „vlastní“, ale toto myšlení neunikne vlivu okolního světa.

---

⁶⁴ Mann, B. Arne: Duchovní kultura Rómov. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 12.

Konečně, nejhlubší podstata odhaluje styčné body ve formě antropologických konstant
– to máme společné všichni.⁶⁵

---

⁶⁵ Kováč, Milan; Mann, B. Arne (eds.): Boh všetko vidí. Duchovný svet Rómov na Slovensku. Chronos, Bratislava 2003, s. 33, 34.

5.1 Religiozita Romů v obci Slavošovce

Romské náboženství bývá často spojováno s vírou v nadpřirozené bytosti, s pověrami a magickými praktikami. Duchovní kultura Romů a svéráznost romského lidového náboženství zůstávají ještě dnes v mnohém živé v prostředí některých uzavřených komunit na Slovensku.

Traduje se, že skutečná víra Romů je zajímavou symbiózou náboženství majoritní společnosti a vlastních pověr. Romové však vždy byli a dodnes často jsou oddáni Bohu a náboženství chápou v daleko širším slova smyslu než křesťané. Náboženství a víra pro ně byly způsobem života, které určují, jak se má člověk celý život chovat. Romové nazývali tento soubor příkazů a zákazů romství – romipen.

Ve Slavošovcích je věřících drtivá většina obyvatel- devadesát procent z celkového počtu, z toho pouze asi desítka lidí jsou katolíci, zbytek tvoří evangelíci.⁶⁶

Evangelická církev začala působit ve Slavošovcích od roku 1545. Zpočátku byla organizačně připojená k státnickému ev. sboru. Od roku 1611 byly Slavošovce samostatným církevním sborem. Vliv části husitských vojsk, které na Slovensko přišli po bitvě u Lipan, značně poznamenal vývoj obce.

Obec a církev tvořily harmonickou jednotu. Původní kostel⁶⁷ v obci byl azylem nejen pro místní obyvatele, ale i pro bližší okolí, zejména vznikaly-li nějaké nepokoje anebo při stále přibývajících nájezdech kočovníků.⁶⁸

Součástí každého náboženství je tedy víra v existenci a přítomnost nadpřirozených sil, které svět ovládají a určují v něm místo pro člověka. A právě Bůh má v širším kulturně-společenském kontextu tuto funkci. Váží se k němu určitá očekávání, je s lidmi v určitém vztahu. Bůh mívá v představách věřících lidské

---

⁶⁶ Poznámky z terénního deníku (neděle 25. 12. 2005).

⁶⁷ Dominantou obce Slavošovce je kostel, který byl podle místních obyvatel původně katolický a později byl přestavěn na evangelický. V příručce vydané obcí se ale o žádné přestavbě nedočteme. O místním kostelu říká, že: „...Ve výstavbě prvního kostela v obci se ve stavbě pokračovalo po několik století až do dnešní podoby gotické stavby. Úprava se uskutečňovala i v barokně-klasicistním stylu. Pozoruhodný je oltář v rokokovém stylu z roku 1775. je zde také rokoková kazatelna z téhož roku a je zdobená sochami čtyř evangelíků...“ (zdroj- Milan Sajenko)

⁶⁸ Sajenko, Milan: Kapitoly z historie obce Slavošovce 1318-1998. Slavošovce, 1998, s. 12.

vlastnosti i podobu. Je to proto, aby byla existence Boha pro člověka lépe uchopitelná a pochopitelná.⁶⁹

Jedna z otázek, kterou jsem položila osmileté dívce z jedné romské rodiny ve Slavošovcích, se týkala právě Boha – jak si ho představuje, tedy jak by asi mohl vypadat, jestli je hodný, jestli lidem pomáhá, jestli si myslí, že ho člověk může někde nalézt... Odpověděla téměř bez zaváhání – podle jejího názoru vypadá jako její „starý děda“. Tedy že:

„Má bílý vlasy a je vysokej a hubenej. A myslim si, že kouří a je moc hodnej. Má taky hodně práce, protože po něm pořád někdo něco chce. Babička mi o něm někdy vypráví nějaký pohádky. A já po něm taky vždycky něco chci. Naši se totiž někdy modlej, aby byli všichni zdravý, tak to taky dělám. A kde bydlí? V nebi přece!“⁷⁰

Stejně otázky jsem kladla dětem z této vesnice ve věku 8-12 let a odpovědi u těch mladších byly téměř shodné. Zjistila jsem ale, že některé děti kolem dvanáctého roku, dokáží již přemýšlet abstraktně. Na otázku, jak asi vypadá Bůh, odpovídaly, že Bůh není člověk. Že není z masa a kostí, jako my lidé. Nevědí sice „z čeho je“, ale uvědomují si, že člověk v nebi bydlet nemůže. Všechny tyto dotazované děti chodí řádně do školy a jejich rodiče dbají na jejich vzdělání. O Bohu toho vědí ale jen tolik, že může lidi uzdravovat, že je také trestá, a že člověk by se měl chovat slušně, aby se na něj Bůh nerozzlobil. Toto se většinou dozvídají od svých rodičů či prarodičů. Ve škole se prý náboženství nevyučuje, probíhá údajně jen formou „kroužku“, takže ho navštěvuje jen ten, kdo opravdu chce.⁷¹

Děti z osady Hirsche, kde je sociální situace rozdílná a ne všechny děti mohou nebo chtějí školu navštěvovat, odpovídaly odlišně od slavošovských dětí. Stejná věková skupina (tzn. 8-12 let) odpověděla, že Bůh vypadá jako starý pán, co žije v nebi a „kouká“ dolů na lidi. Připadalo mi, že toto téma nejspíš není příliš často předmětem zájmu diskusí. Nemohu to ale tvrdit s naprostou přesností, protože jsem měla možnost

---

⁶⁹ Kováč, Milan; Mann, B. Arne (eds.): Boh všetko vidí. Duchovný svet Rómov na Slovensku. Chronos, Bratislava 2003, s. 19

⁷⁰ Teréní deník, záznam z diktafonu

⁷¹ Teréní deník (úterý 27. 12. 2005)

hovořit pouze s dětmi, dospělí až na jednoho muže ve věku okolo třiceti let, komunikaci s někým „cizím“ odmítají.

Jak už jsem se zmínila, téměř všichni Romové v obci jsou věřící, ve více než devadesáti procentech se jedná o evangelíky. Nejčastěji slaví Vánoce a Velikonoce, v těchto obdobích také nejvíce navštěvují místní kostel. Zde se také konají nedělní mše, křtiny, mše za mrtvé. Mše ale probíhají ve slovenském jazyce – hlavně proto, že jsou společné jak pro romské, tak pro neromské obyvatele. Ne všichni ale pravidelně navštěvují kostel. Romové o Bohu hovoří jako o nejvyšší síle, ke které se obrací v těžkých životních situacích, ale i každý den. K tomu podle svých slov ale nepotřebují chodit do kostela, modlí se především doma. Někteří Romové si dokonce vymýšlí své vlastní modlitby. Někteří lidé, zejména ti starší, kostel nenavštěvují z důvodů zdravotních. To potom záleží na faráři, zda tyto lidi navštíví doma. Před panem farářem Hansem Martinem Dernou zde účinkoval pan farář Hvožd'ara, který navštěvoval nemocné a nemohoucí, ale chodil i do příbytků zdravých a hovořil s nimi o Bohu, ale i o každodenních starostech.⁷²

Zkoumaná skupina Romů v obci Slavošovce ve věku 30-55 let vypověděla, že prvky tradičního náboženství v jejich rodinách už dávno vymizely, že rozhodně nejsou součástí jejich každodenního života. Prvky tradičního náboženství či tradičními vánočními zvyky a magií se zabývali „*možná tak naši prarodiče*“. Jednalo se tedy o minulou generaci, které lpěly na tradici, generace současná ji „vypouští“. Zároveň ale připouští, že takové ty „racionální“⁷³ tradice - jako je třeba křest či mše za mrtvé, udržují dodnes.

Někteří o tradičních zvyklostech hovoří dokonce tak, že „*tohle už není důležitý, protože život jde dál a my se musíme soustředit na to, co je teď a ne na to, co bylo dřív*“.⁷⁴ Tento „trend“ zašel dokonce tak daleko, že romské děti většinou už ani nemluví romským jazykem, ale slovenským. Takto mluví ve škole i doma. Romštinu ovládají povětšinou pouze jejich rodiče a prarodiče.

---

⁷² Terénní deník (pátek 23. 12. 2005)

⁷³ Tradice křtu a mši za mrtvé přetrvává do dnešní doby, Romové lpí na tom, aby bylo jejich dítě pokřtěné. Přiznávají, že tato tradice je v nich hluboce zakořeněná, že se to tak dělá po staletí a má to své opodstatnění – dítě je chráněno Bohem a nemělo by se mu nic stát. Ostatní tradice pro ně nejsou tak důležité a nemají tak hluboké opodstatnění, aby je vykonávali.

⁷⁴ Transkripce z diktafonu

Přesto jsem měla možnost pohovořit o tradičních romských zvyklostech s několika Romkami z obce. Dozvěděla jsem se, co všechno se dodržovalo v tradičních romských rodinách - např., když byla některá z žen těhotná, jak probíhala svatba, křest, proč se zemřelému do rakve dávaly boty.⁷⁵

Z vyprávění jedné informátorky jsem také zjistila, že předkové dnešních Romů měli určitý respekt před klatbami. (U některých Romů tento respekt přetrvává dodnes.) Sami klatby uvalovali nebo byly uvalovány na ně. Velký důraz se kladl na křtění potomků a to přetrvává dodnes. Křest je jedna z nejdůležitějších tradic, která se dochovala do dnešní doby. Právě křest je jedna z největších událostí, kterou si nenechá většina Romů ujít. Téměř všechny romské děti jsou pokřtěny.

---

⁷⁵ Viz kapitola ‚Porod a křest dítěte‘ a ‚Stáří a smrt v romské komunitě‘

5.2 Romská rodina

V životě Romů je to právě rodina, která je pro ně nejvyšší hodnotou. Rodina totiž uspokojuje základní potřeby svých členů, byla vždy zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací – chlapci se v rodině učili řemeslu, dívky to, jak se starat o děti a manžela, v neposlední řadě měla funkci ochrannou.

Největší autoritou v romské rodině jsou ti, kteří pocházejí z velkého, silného a početného rodu. Ti si mohou být v případě potřeby jisti tím, že jejich blízcí jim budou oporou – ať se jedná o podporu finanční či pomoc fyzickou. Stávaly se případy (a stávají), kdy v rámci jedné skupiny se ti, kteří pocházejí z početné rodiny, těší určitým privilegiím. Mohou například při shromážděních skupiny sedět na čestných místech, jejich právem je hovořit jako první, nikdo je nesmí přerušovat... Z těchto rodin se pak vybírají členové vlastních skupinových potestárních⁷⁶ orgánů.⁷⁷

Romové tedy na rozdíl od Čechů považují za svou rodinu úplně všechny příbuzné – tedy i děti svých bratranců, sestřenic, jejich děti atd.. Romové žili s touto svojí širokou rodinou pohromadě v jedné čtvrti či osadě a mimo jejich pokrevního příbuzenství je pojily právě i rodinné tradice a solidarita. Největším trestem pro Roma tedy bylo vyloučení z rodiny.⁷⁸

Jedním z nejvýznamnějších ukazatelů sociální a kulturní vyspělosti jednotlivce, ale i etnika či národa, je bydlení. Bydlení je u Romů odrazem jejich charakteristického životního způsobu, jejich hodnotové orientace, samozřejmě také společenského a

---

⁷⁶ Z latinského *potestas* – moc, právo, pravomoc, vláda.

„Existence vlastních potestárních orgánů je další významnou charakteristikou cigánské skupiny a zároveň i faktorem zajišťujícím její samostatnou existenci, izolovanost a konzervativnost. Jednou ze základních funkcí institutu „*mešare*“ (tzv. cigánský soud) je vykonávání kontroly nad devianty, kteří jsou přístupní integraci či asimilaci. Skutečnost, že ne všechny cigánské skupiny mají vlastní potestární orgány, že některé z nich znají pouze samosprávu rodinnou, další pak správu teritoriální a třetí se při řešení vlastních problémů obracejí na oficiální orgány makrosociety, ještě zesiluje jejich vzájemnou diferenciaci a jejich vzájemné nerovné postavení. Cigánská skupina se od okolního obyvatelstva, jakož i od ostatních cigánských skupin, izoluje i ve sféře domácí, intimní. V profesní a sociální sféře není možné kontakty s členy cizích společenství eliminovat, ovšem vzájemné návštěvy a přátelské kontakty – to jsou aktivity omezené pouze na členy skupiny. Všechny cigánské skupiny ctí vzájemnou izolaci a v otázce vzájemných kontaktů přísně dodržují pravidlo nevměšování se členů jedné skupiny do záležitostí skupiny druhé.“ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cigánská rodina a příbuzenství, s. 136.

⁷⁷ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cigánská rodina a příbuzenství. FF Západočeské Univerzity v Plzni, 2007, ISBN 978 – 80 – 87025 – 11 – 6, s. 136.

⁷⁸ www.romove.radio.cz

sociálně-ekonomického postavení. Říká se, že dříve bydleli Romové zásadně u vody – kvůli tomu, aby měli co pít, z čeho vařit, aby se měli kde umýt a v čem si vyprat.

Kher – takto se říkalo romské chatrči. Jednalo se zpravidla o jeden pokoj, kam se vcházelo většinou rovnou zvenčí. Zde se v chudých rodinách mohlo tísnit až dvacet lidí – někde se dokonce muselo spát vsedě.

V našich zemích nebyl velký rozdíl mezi bydlením Romů olašských a usedlých. Olaští Romové používaly dříve *šátře* – přenosné stany a *vurdony* – obytné vozy, ty přestaly být užívány ve 20. letech. Ovšem až do roku 1959 si někteří Romové stavěli jednoduché přístřešky z větví nebo hlíny. Maringotky byly později využívány jako přepravní a obytné prostředky. Tyto romské vozy vymizely společně s uzákoněním ustanovení hovořícím o zákazu kočovného a polokočovného způsobu života v roce 1959.

Existovaly (a pořád ještě existují) tzv. „ghetta“, kde byli Romové nuceni žít, protože kvůli netoleranci byli vyhnáni z místního společenství.⁷⁹ Většina osad neměla tehdy k dispozici elektřinu, proto se svítilo lampami, které byly zhotoveny z vydlabané řepy, naplněné lojem nebo nějakým jiným tukem. Jako knot sloužil klacík obalený látkou.⁸⁰

Dalším ukazatelem specifík romské kultury je způsob odívání. Dříve se jejich oděv radikálně lišil od oděvu majoritní společnosti, hlavně tím, že byl velice zdobný a barevný.

„Co se týče dalších tradic , tak je to tradiční odívání žen a mužů. V tradičních rodinách jsou ženy i dívky ověšeny spoustou ozdob – mají velké náušnice, velice nápadné prsteny, mnohdy zlaté s velkými kameny. Mívají také různé řetízky, spoustu náramků, ty nosili i muži. Romské ženy nosí zásadně dlouhou sukni pod kotníky, buď skládané nebo s volánem. Některé ženy měly i několik sukni najednou. Nutno říci, že ženy během kočování, když přicházely do Evropy, tak nenosily spodní prádlo, takže ty sukne sloužily i jako ochrana před nachlazením. Sukne byly výrazně barevné nebo

---

⁷⁹ Takovou osadou jsou právě Hirshe, kam se sami Romové ze Slavošovec bojí chodit. Stydí se za ně, protože většina lidí z osady nepracuje, mnohdy děti do školy spíše nechodí než chodí. Podle mého názoru zde nefunguje elektřina, přesto okno každého domu zdobí satelit. (Včetně „domu“ postaveného z plátů železa a různých dřevotřísek.) Prádlo se suší venku – je-li plot, tak na něm, v opačném případě se natáhne provaz mezi dvěma stromy.

⁸⁰ Húbschmannová, M.: Můžeme se domluvit. Olomouc, 1998.

vzorované a mnohdy ve vnitřní straně měly kapsy, kam si mohly ženy dávat kdejaké drobnosti – jako jsou třeba karty, cigarety, drobné... K těmto sukním se nosila blůzka s dlouhým rukávem. Některé ženy přes sukni nosily ještě i zástěru, ta měla i funkci ochrannou – například, aby se žena neušpinila od jídla. Ženy také nosily na hlavě malý šátek, když vlastnila šátek větší, mohla ho nosit i přes ramena. Kdyby si žena v tradiční romské rodině oblékla kalhoty, tak by tím velice urazila svého muže, protože tím dává najevo rovnost, chtěla by se přizpůsobit. Za to mohla být žena také vyloučena. Na tyto ženy se také dívalo skrz prsty. V momentě, kdy žena nebyla vdaná a neměla děti, ale měla mnoho mužských partnerů, tak také na tu bylo nahlíženo skrz prsty...

Muž nosil obvykle klobouk, to znamenalo, že měl navrch. Žena nosila šátek. Muž měl také hůl, která naznačovala důležitost a postavení. Např. starosta měl na košili velké knoflíky nebo velký stříbrný řetěz nebo stříbrné mince, hůl – ta symbolizovala sílu, respekt, uměla odradit hada.⁸¹

Co se týče Romů ve Slavošovicích, oblékají se stejně jako ostatní obyvatelé obce. Někteří z nich nakupují oděvy dokonce ve značkových sportovních prodejnách a na tradiční oblečení si pamatují víceméně jen z vyprávění.

„My se oblíkáme úplně normálně. Myslím, že podle oblečení se dneska nepozná, jestli seš Cikán nebo ne. Ale naše děti chtějí chodit hezky oblíkaný, oni to vidí ve škole, tak to taky chtějí mít. No a to stojí spoustu peněz. Hodně oblečení po sobě jako dostávají. Jako když jeden kluk má něco a vyroste pak z toho, tak to dostávají ty mladší. Ale musí to hezky vypadat. Nesnesla bych, kdyby moje děti chodily v něčem děravým nebo špinavým nebo tak. To bych se musela stydět. Tady to tak, myslím, mají všechny ženský vod nás.

... Ale vim o tom, že ženský dřív chodily oblíkaný úplně jinak než dneska my. Ještě moje babička tak chodila, říkala mi to moje mamka. Musely mít sukň, to tenkrát nebylo, aby chodily v kalhotách jako dneska. Šátky už se nenosej, ale dřív je taky měly. Dneska to těm holkám sluší, choděj hezky oblíkaný, tenkrát zas jako nic neměly. Dneska mají všechno.⁸²

---

⁸¹ Z přednášky Heleny Danielové ve studovně na Eliščině nábřeží v Hradci Králové.

⁸² Transkripce z diktafonu (rozhovor pořízen . . . , Slavošovce)

Když mluvíme o romské rodině a máme na mysli všechny Romy, jakožto příslušníky jedné velké rodiny, minority, musím se alespoň krátce zmínit o způsobu jejich obživy.

Romové se živilí především jako kováři, pletači košíků, hudebníci, koňští handlíři apod., ale na živobytí si vydělávali i sezónními a příležitostnými pracemi, někteří z nich ale i věštěním nebo krádežemi.

...Muž byl živitel rodiny. U olašských Romů (z nich čerpáme nejvíc, protože jak kočovali, tak se u nich dochovalo nejvíce tradic), je to naopak. Muži fyzicky nepracují, je to pro ně ponižující. Když už pracují, tak mozem, dříve to byli koňští handlíři (dnes jsou to spíše obchodníci s auty) – vyměňují něco za něco. Ta žena se musí postarat a to jakýmkoliv způsobem. Když není vzdělaná, nemůže z jakýchkoliv důvodů pracovat manuálně, ale umí dobře krást, tak bohužel je to její možnost, jak uživit rodinu. Tyto ženy vidí svou příležitost tam, kde je mnoho lidí, na nádražích, v supermarketech apod... Toto ale rozhodně není tradice všech Romů, je to skutečně tradice jenom olašských Romů a nevím, jestli je to tradice olašských Romů po celém světě anebo jenom u nás.⁸³

Co se tradičního romského zaměstnání na Slovensku ve zkoumané lokalitě týče, situace zde je taková, že většina Romů sice zná a umí řemesla, ale využívá je pouze pro svou osobní potřebu (např. pletení košíků) nebo jen jako koníček, na živobytí si povětšinou vydělávají v bratislavských papírnách a čokoládovnách anebo využívají možnosti práce na stavbě. Většinou však musejí za prací dojíždět, mnohdy i do vzdálenějších míst. Bývá také zvykem, že ti mladší Romové (zhruba mezi dvacátým a čtyřicátým rokem), jezdí za prací i do jiných zemí, zejména do Čech a Maďarska.

...,Taky umim uplíst košík, jenže dneska na to není už moc čas. To budu možná dělat, až budu starej. Ani neznám nikoho, kdo by to dneska dělal, hodně se toho kupuje.“⁸⁴

---

⁸³ Z přednášky Heleny Danielové

⁸⁴ Transkripce z diktafonu (rozhovor pořizen 15. 8. 2007, Praha)

Mezi prestižní způsoby obživy patřilo hudebnictví – také ten, kdo se narodil do rodiny hudebníků, měl šanci na slušné živobytí a těšil se mezi ostatními Romy výsostnému postavení. Romští hudebníci nebyli uznávaní jen mezi Romy, ale také mezi členy majoritní společnosti. Na hudební nástroje hráli především muži, kteří se hudebnímu umění učili od svých otců či jiných, především mužských příbuzných.⁸⁵

O tomto jsem se mohla sama přesvědčit během své návštěvy ve Slavošovicích, kdy se téměř celá Atillova rodina mohla pyšnit hudebním nadáním. A je pravdou, že se Atilla těší z přízně ostatních příbuzných, a vždy, když zpívá, lze pozorovat veliké nadšení a hrdost ve výrazu přítomných.

Koňskému handlířství se věnovali především olaští Romové.

„Vim, že olaši se hodně věnovali handlířství s koňma. Ale i vlastně se spoustou jiných věcí – dneska třeba s autama. Oni sou celkem bohatý, dokážou s i na sebe vydělat. Ale asi ne úplně poctivě... sou trochu – no víš co... Třeba se ví, že když prodávali nebo měnili ty koně, tak oni měli různý fígle, na to. To třeba z uplný herky dokázali udělat koně, co vypadal dobře.“⁸⁶

Dneska tady obchodujou třeba s hodinkama nebo s různýma voňavkama a tak. Sou to takový drobnosti. Někteří lidi to od nich kupujou – oni třeba ty voňavky od nich – oni to tak strašně vychválej a že je to prej zaručeně pravý a že normálně to stojí třikrát tolik... ale je jasný, že buďto je to kradený anebo to pravý není.

...Taky tady jezdí jeden takovej frajer v bouráku a takový to bum bum mu tam řve z repráků⁸⁷ a on si myslí, že je snad lepší než my, nebo já nevím. Přitom je mu,

---

⁸⁵ Z přednášky Heleny Danielové

⁸⁶ Na přednášce H. Danielové jsem si tuto informaci ověřovala – zajímalo mě, jaké „fígle“ používali. Dozvěděla jsem se, že bylo naprosto běžnou záležitostí dávat koňům do krmení arsen – to proto, aby se srst leskla, aby koně vypadali mladší a zdravější. Brousily se jim zuby a mnohdy se jim do kopyt zatloukl kolík, a to potom i ta nejstarší „herka“ běhala a skákala jako kůň plný síly.

⁸⁷ Respondent zprvu trochu vtipkoval a horlivě gestikuloval. O tomto tématu jsme mluvili velice dlouho - otázka poctivosti (anebo naopak), co se vydělávání peněz a způsobu obživy týče, byla velmi diskutovanou a neustále se k ní vraceli, přestože jsme již dávno mluvili o tématech zcela jiných. Osobně jsem z celé situace měla pocit, že mí respondenti jsou hrdí na to, že oni pracují, na živobytí si vydělávají poctivě a ostatní Romové, kteří tak nečiní, jsou (podle jejich slov) špatní, bez morálních zásad a oni se za ně musí stydět. Jistý druh opovržení jsem vycítila už jen z toho, že když mluvili o sobě (o těch, kteří pracují poctivě), nazývali se „my“ nebo „my Romáci“, kdežto když hovořili o těch nepoctivě si vydělávajících, mluvili o nich jako o „Cikánech“. Bylo to vůbec poprvé, co jsem se setkala s takovýmto rozlišením mezi samotnými Romy. Tento, pro mě doposavad nový poznatek, mě donutil k přemýšlení nad otázkou, proč tomu tak je – jestli na to může mít vliv třeba jiné prostředí (přechod z vesnice do velkého města, to, že ve městě je všechno na dosah, je zde spousta stresových faktorů, spousta lidí se spoustou odlišných názorů na danou věc (třeba na romskou otázku), ale je zde také velké množství národnostních

*tipuju, něco kolem pětadvaceti, tak kde si na to vydělal? Krade! Teda to si tady myslíme všichni. On není odsud'... mně je to jedno, ať si každém na živobytí vydělává jak chce, ale tohle já neuznávám.*⁸⁸

Ne pro všechny Olachy je fyzická práce přijatelná – pro některé z nich je až ponižující. Hlavně proto, že Olaši byli zvyklí kočovat (a také kočovali nejdéle), přizpůsobovali se poptávce na tom území, kde se zrovna nacházeli. Živili se jako řemeslníci – byli kováři, košíkáři, kotláři, dráteníci, výrobci cihel, bičů, košťat, překupníci koní... Ženy mnohdy bývaly kartářky, léčitelky apod.. Někteří z nich si ještě „přivydělávali“ žebráním nebo krádežemi, za což jim hrozilo stíhání za potulku nebo za příživnictví.⁸⁹

---

menšin...) anebo jestli je to třeba problém postupného (až příliš horlivého) zařazování se nové generace Romů do majoritní společnosti. Tato témata budu ještě trochu hlouběji rozebírat v kapitole nazvané „Prolínání kultur“.

⁸⁸ Transkripce z diktafonu (rozhovor pořízen 15. 8. 2007, informátor z Gemeru, v tu dobu na sezónní práci v Praze.)

⁸⁹ Z přednášky Heleny Danielové

5.2.1 Dětství a mládí

Základem rodiny jsou děti – u romských rodin to platí dvojnásob. V romské rodině obvykle žije několik dětí, mnohdy i víc jak pět. Dítě je v romské rodině považováno už od doby, kdy je počato – v momentě, kdy žena zjistí, že je těhotná, mluví už o dítěti, nikoli o plodu.

„...Když se dítě narodí, je to v těch našich rodinách považováno jako Boží dar. V podstatě čím více dětí máme, tím lépe. Jedno romské přísloví říká: Nane chave, nane vach. Není dítě, není štěstí. Tudiž čím více dětí, tím je to pro tu rodinu lepší, protože mají potom někoho, komu můžou předat svoje umění, řemesla, a jako že se i ta rodina může pořádně rozrůst – to je pro nás nejdůležitější. Samota je zlá, pro každého. A vždycky byla. A kor pro nás Romy. My jsme zvyklí žít pořád ve velkym počtu, děti jsou zvyklý, že kolem sebe pořád někoho mají. A my jsme zase zvyklý na ně. Pro nás je samota dodnes dost nepříjemnou záležitostí.“⁹⁰

Romové své děti většinou fyzicky netrestají, naopak je až příliš často rozmazlují a dělají pro ně vše, co mu, jak se říká, na očích vidí. Dítě vyrůstá v rodině, která má většinou více generací, proto je dítě od mala zvyklé na to, že ho rodina chrání, je mu útočištěm a že nikdy není samo.

Svět dětí a dospělých nebyl v romské komunitě oddělen, a generace tvořily vše společně, nebyly vůči sobě v nějaké opozici. Děti se také právě díky přítomnosti velkorodiny učily rychleji navazovat kontakty s jinými lidmi, se jinými sociálními skupinami. Dospělí dítě respektovali a dítě respektovalo dospělé. Dobře vychované dítě mělo svou rodinu v úctě a samo sebe prezentovalo rodinou, ze které pocházelo. Romské dítě se učilo tím, že napodobovalo starší a že se plně účastnilo společenského dění v komunitě. Přitom si však vždy uvědomovalo, jaké chování je vhodné pro jeho věk a postavení.

U většiny Romů převládá názor, že právě rodina je tím jediným a pravým středobodem života, a věří, že děti jsou budoucnost - snaží se tedy svým dětem připravit co nejlepší dětství. To obvykle zajišťují tím, že dětem nevymezují nějaký

---

⁹⁰ transkripce z diktafonu. Nahrávka pořízena 28. 12. 2005, paní Marta, Slavošovce

pevný denní režim, kromě péče o své sourozence mnohdy nemají žádné povinnosti a ve většině případů si mohou dělat, co chtějí. Romské děti jsou, jak bychom řekli my Češi, vlastně takoví „samorosti“ – jsou (možná až moc liberálním způsobem) vedeny k samostatnosti. Na stranu druhou je, podle mého názoru, velice šťastnou volbou, aby děti mohly zasahovat do rozhodování v rodině, mohou projevovat své názory, které jsou v drtivé většině brány v potaz.⁹¹

...O důležitých záležitostech se mluví ale i před dětmi. Ale ne ty intimní... Když se řeší otázka např. zaměstnání jednoho z rodičů, u toho jsou děti obvykle přítomné a do rozhovoru mohou i zasahovat. Jejich názory jsou brány vážně. Naopak při rozhovorech o intimních záležitostech je přítomnost dětí zakázána.⁹²

Během dětství a dospívání je také velice kladen důraz na intimitu, na cudnost. V romské rodině existují přísná pravidla pro to, co je ještě přípustné a co už ne.

...“Během dospívání je také zakázáno, aby se děti procházely před rodiči nazi. V tradičních rodinách nesmí nikdo před nikým chodit odhalen, vždy na sobě žena nebo dívka musí mít tolik oblečení, aby neprovokovala. Otec před dcerami nesmí chodit v trenkách, ve spodním prádle. V těchto rodinách funguje stud, dcera se kolikrát nepřevleče před svojí maminkou. Ten stud nám kolikrát chybí, s tím jsou potom spojeny problémy se sexualitou.“⁹³

---

⁹¹ během výzkumu ve Slavošovicích se jedna romská rodina rozhodovala, do jaké základní školy nastoupí jejich šestiletá dcera. Celá rodina se sešla a všichni, včetně ostatních sourozenců debatovali o tom, co by bylo pro jejich zlatko (zlatíčko) nejlepší

⁹² Z přednášky Heleny Danielové

⁹³ Z přednášky Heleny Danielové

5.2.2 Zásnuby, svatba a manželství

U romských skupin existovala v minulosti silná endogamie⁹⁴. Ale i dnes můžeme být svědky toho, že romská rodina se nedokáže smířit s tím, že např. jejich dcera žije s „Gádžem“.⁹⁵ Toto se může považovat dokonce za porušení vnitřních pravidel a v krajních případech se takovýto přestupek řeší i vyloučením ze skupiny.

Dříve Romové neuzavírali formální sňatky, jednalo se pouze o jakýsi interní obřad, nazývaný *Mangavipen*.⁹⁶

„...dřív se dělalo, že než byla svatba, byly ještě takový námluvy. To se bralo za nejdůležitější. Ty lidi si tam slibovali – no, dneska to jako taky je, ale trochu jinak. Tenkrát se to všechno dodržovalo, důrazně. Mělo to úplně jinou hodnotu. Dneska se něco slíbí, a za dva dny, pomalu, jako by se to nikdy nestalo. Pak se taky dělalo, že se nevěsta vykupovala...“⁹⁷

Mangavipen tedy znamenalo, že rodiče dvou mladých lidí domluvili podmínky pro jejich společný život, mnohdy když byli „budoucí manželé“ ještě docela malí. Spojení tohoto páru mohl vykonávat kmotr, otec ženicha nebo nějaký vážený muž v tom daném společenství. Ten potom vyprosil od rodičů ženu a provedl pak samotný obřad.⁹⁸

„...U tradičních Romů ty námluvy probíhají ještě když jsou děti malé, dokonce to dítě nemusí být ještě ani narozené a rodiče mu již domlouvají sňatek. Klade se velice důraz na to, že ta rodina je majetná, že jsou to lidé pracovití, slušní. V takovém případě se už může ten sňatek domluvit. Pak proběhne slib: „Až se ti narodí dítě, bude to dívka,

---

⁹⁴ Tzn., že se uzavíraly sňatky pouze s Romy, a to ještě většinou s Romy jen ze své osady. Mladí Romové si tedy vybírají partnery ze sociálně spřízněných skupin, které mají stejný status co se rituální čistoty týče. Partneři mohou být i z okruhu vlastních příbuzných. (první nebo druzí bratrance). Bývá také zvykem, že dojde k výměně partnerů. V tomto případě se několik sourozenců z jedné nukleární rodiny provdá nebo ožení s několika sourozenci z jiné nukleární rodiny. (Jakoubek, M., Budilová, L.: *Příbuzenství v romské osadě. In Romové – kulturologické etudy*, 2005.

⁹⁵ Gádžo – romské pojmenování pro „bílé“.

⁹⁶ Znamená námluvy, obřad

⁹⁷ Transkripce z terénního deníku (Hana, 21. 12. 2005, Slavošovce)

⁹⁸ zvykem bylo svazovat muže a ženy při obřadu ruce červeným šátkem a do jejich dlaní se symbolicky nalilo červené víno. Od této chvíle byli považováni za manžele a museli plnit povinnosti, které s tímto statutem souvisely.

vezme si mého syna!“ Ten slib je natolik důležitý, že ty rodiny ho pak skutečně musí dodržet. V době, kdy pak dítě dovrší dospělosti, tak v těch tradičních rodinách se pak uvažuje o sňatku.

U kočovných Romů se setkáváme s tím, že nemusejí být ani plnoletí, a už proběhne tradiční obřad, který není oficiální a proběhne v domácím prostředí, kdy novomanžele oddává kmostr, olašský král nebo někdo vážený⁹⁹. Tento obřad je pro samotné Romy daleko důležitější než ten obřad oficiální na úřadě. Až potom ti lidé dovrší plnoletosti, tak teprve potom se udělá ještě oficiální obřad, aby bylo manželství úředně uznáno. Můžeme se dodnes setkat i s tím, že Romové nejsou sezdáni, žijí spolu třeba celý život, žena nese příjmení manžela i když by vlastně nemusela, děti vychovávají společně a ty mají také příjmení otce. Toto můžeme pozorovat např. na Slovensku v romských osadách.¹⁰⁰

V případě, že se ožení či vdají sourozenci z jedné nukleární skupiny za sourozence z jiné nukleární skupiny, jsou pak děti, které z těchto svazků vzešly, brány jako dvojité bratrance a tato výměna se potom opakuje i v dalších generacích. Stává se pak, že členové jedné romské velkorodiny jsou i několikanásobnými příbuznými. Smyslem těchto zvyků je posilovat to, co v životě Roma hraje nejvyšší roli – rodinu. Tedy posilovat vlastní velkorodinu, zachovávat její rituální čistotu a hlavně ji nedrobit. Důsledkem tohoto konání je v první řadě odlišnost od vzhledu majority, ale také, v řadě druhé, omezené přijímání nových impulsů do vlastní skupiny a tedy její izolace od okolní společnosti.¹⁰¹

Manželství se uzavíralo na celý život. Rozvod byl výjimečný pouze v několika málo případech – například, že žena nemohla mít děti. (Mnohdy se nezkoumalo to, jestli „viníkem“ je žena nebo muž, vždy to byla vina ženy.) To potom mohla nastat situace, kdy muž využil svého práva, a od své ženy odešel k jiné. Neplodnost byla pro ženu tím největším trestem, protože nemohla splnit poslání svého života – porodit a vychovat dítě, pokračovatele rodu, někoho, kdo se o ní postará, až ona

---

⁹⁹ Jedna má informátorka (36 let, zaměstnána v čokoládovnách) se takto „vdávala“ v šestnácti letech. Je ale dodnes vlastně svobodná, protože ve skutečnosti nikdy neproběhl formální sňatek.

¹⁰⁰ Z přenášky Heleny Danielové

¹⁰¹ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF Západočeské univerzity v Plzni, 2007.

bude stará. Nemohla být matkou a tudíž ani dobrou manželkou¹⁰². Žena, která nedala svému manželovi dítě, byla často opovrhována a muži neměl nikdo za zlé, když odešel k ženě jiné.

Existovalo mnoho kouzel, jak způsobit opak, tedy plodnost. Například žena, která nemohla přijít do jiného stavu, musela jíst byliny získané z hrobu ženy, která, když se jí narodilo dítě, onemocněla horečkou omladnic, a na svou nemoc zemřela. Dalším kouzlem odstraňujícím neplodnost bylo to, že manžel vdechl obsah vajíčka manželce do úst a ta poté celý obsah spolkla – zde je symbolika zcela patrná. Jelikož byly ženy velice pověřivé, dalším způsobem jak otěhotnět, bylo natrhat o půlnoci při úplňku byliny a ty potom sníst.

Jelikož touha mít potomky byla velice silná z již zmiňovaných důvodů, je nutno říci, že potraty u tradičně smýšlejících rodů neexistovaly.¹⁰³

„...Když už se manželství uzavře, klade se velice důraz na to, aby žena byla plodná. Je to pro manžela čest, protože on má v potomkovi pokračovatele rodu. V případě, že žena nemohla mít děti, stávalo se, že muž od ní mohl odejít a našel si jinou, která mu to dítě dala. Ovšem dnes už je doba úplně jiná a každá ta kultura se mění, takže bývá pravdou, že dnes se toto stává zřídka. Dříve se nikdy nepřiznala neplodnost muži, v každém případě za to mohla žena. Z toho vyplývá i postavení ženy ve společnosti.“

Dalším důvodem, kdy mohl muž ženu beztretně opustit, byla situace, kdy žena muže podváděla. Dokonce, jestliže jí muž odpustil a nerozešel se s ní, musel ji alespoň veřejně potrestat – například jí ostříhal vlasy nebo ji zbil. U mužské nevěry to bylo ale zcela jiné – mužská nevěra byla totiž záležitostí prestiže a dokonce se i stávalo,

---

¹⁰² Dobrá manželka se musí nejen starat dobře o svého muže, obstarat peníze na živobytí, ale hlavně musí být matkou a vychovat dobře děti. Čím více dětí, tím lépe – je to nejen prestižní záležitost, ale především zaručuje to, že až budou rodiče staří a nemocní, bude se o ně mít kdo postarat. U Romů, kteří jsou tradičně založení, totiž neexistuje myšlenka, že by své rodiče „odložili“ do domova důchodců. Stejně tak tradiční romská matka nikdy neodloží svoje dítě. To, že se takovéto případy dnes bohužel často stávají, je otázka jiná.

¹⁰³ www.romove.radio.cz

že podváděné manželky se s manželovou nevěrou chlubily, aby tak dokazovaly manželovy kvality.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Ptala jsem se svých respondentů na toto téma. Většina z dotazovaných odpovědělo, že svoji manželku nikdy nepodvedlo a nikdy by to ani neudělali. Jeden mladík (33 let, 12 let ženatý, dvě děti) mi odpověděl, že svou manželku podvedl asi tak rok po svatbě, když byl pryč (příležitostná práce). Jí a nikomu z její ani své rodiny to neřekl, protože se za to prý stydí. A také proto, že ji nechce zbytečně trápit.

Jiný z dotazovaných (27 let, 18 let ženatý, dvě děti) se také přiznal k nevěře. Opět se to stalo mimo domov a děje se to opakovaně. Jednou z jeho milenek byla také manželčina sestra. Jeho žena o některých nevěrách věděla, odpustila mu, a dokonce to prý „okořenilo“ jejich vztah. O tom, co se stalo mezi ním a její sestrou, neví. Můj respondent nechce, aby se to někdy dozvěděla, protože si myslí, že by to byl konec jejich manželství, svou sestru by manželka nenáviděla do smrti a jejich matka by ho, podle jeho slov – „tak zbušila, že by mě možná zabila! a nevím, co by udělala s ní...“

(To jsou ale fakta, která se nedají nějakým způsobem ověřit, nemají tudíž podle mého názoru řádnou vypovídající hodnotu a nemohou se z nich tedy vyvozovat závěry...)

5.2.3 Postavení ženy a muže

Již od dětství se děti učily, že muž a žena má v romské rodině naprosto odlišné postavení. Jejich úlohy jsou naprosto přesně vymezeny, každý má v rodině své úkoly.

Dříve bývalo zvykem, že matka, která byla živitelkou rodiny¹⁰⁵, učila své děti, aby v tomto byly jejími pomocníky. Tedy aby byly schopné vydělávat. Vedla je k tomu, aby například tancem nebo různými akrobatickými představeními, za které dostávaly od lidí určitou odměnu, přispívaly již od útlého věku do rodinného rozpočtu. Je ale také pravdou, že některé z dětí byly již od dětství vychovávány k žebrotě a také krádeži. V některých oblastech se dokonce společenská hodnota mladých lidí posuzovala právě podle toho, nakolik byli zruční v této oblasti. Pro dospívající muže byl ale tento způsob obživy nepřijatelný, museli si prostředky na živobytí obstarat jinak. Přecházeli tedy pod vedení svého otce.¹⁰⁶

„...V tradiční romské rodině měla žena skutečně postavení druhořadé, prioritní byl muž, na ženě spočívala péče o domácnost, děti. Muž byl živitel rodiny. U olšských Romů (z nich čerpáme nejvíc, protože je kočovali, tak se u nich dochovalo nejvíce tradic), je to naopak. Muži fyzicky nepracují, je to pro ně ponižující. Když už pracují, tak mozem, dříve to byli konšti handlíři (dnes jsou to spíše obchodníci s auty) – vyměňují něco za něco. Ta žena se musí postarat a to jakýmkoliv způsobem. Když není vzdělaná, nemůže z jakýchkoliv důvodů pracovat manuálně, ale umí dobře krást, tak bohužel je to její možnost, jak uživit rodinu. Tyto ženy vidí svou příležitost tam, kde je mnoho lidí, na nádražích, v supermarketech apod... toto ale rozhodně není tradice všech Romů, je to skutečně tradice jenom olšských Romů a nevím, jestli je to tradice olšských Romů po celém světě anebo jenom u nás.“¹⁰⁷

Chlapci tedy povětšinou pracovali společně se svými otci, zatímco dívky s matkami. Chlapci se učili řemeslu tím, že pomáhali otcovi s prací.

¹⁰⁵ „...u nás byly vždycky ženský ty, co vydělávaly peníze. Chlapci měli na starosti jiné věci, to by nebylo, aby chlap dělal... Nebylo to pro ně, zkrátka... některý ženský dělaly i pro bílý, když třeba nechtěly krást nebo co...“ (Hanka, Slavošovice – hovořila o dřívější generaci své rodiny)

¹⁰⁶ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a přibuzenství. FF Západočeské univerzity v Plzni, 2007.

¹⁰⁷ Z přednášky Heleny Danielové, Hradec Králové

„...Co se týče výchovy dětí, tak zvyk byl takový, že matka se starala o děti. Když to byla rodina s více chlapci, tak nejstarší chlapec se učil řemeslu otce – řemeslo se předávalo z generace na generaci, byli to třeba kováři, košíkáři a automaticky se počítalo s tím, že syn převeze řemeslo otce.“¹⁰⁸

Úloha dívek spočívala v tom, že se učila být především dobrou manželkou, matkou a budoucí snachou. To se zajišťovalo tím, že byla přítomna u všech domácích prací, které její matka prováděla. Se všemi úkony v domácnosti matce již od útlého věku pomáhala nebo je minimálně pozorovala. Mnohdy se dívka musela starat o mladší sourozence, vařila jídlo pro celou početnou rodinu, prala a chodila s matkou na trh, aby věděla, jak se dobře obchoduje. Až do svatby musela dívka do společnosti chodit pouze v doprovodu otce, bratra nebo svého budoucího manžela.¹⁰⁹

„...U dívek se počítalo, že se budou starat o chod domácnosti. Již v útlém věku (9-ti, 10-ti leté) děvče umí uklidit, uvařit, vyprat... umí se postarat o své mladší sourozence. Doposud můžeme vidět, že když jdou rodiče třeba do města, tak ta nejstarší dcera se stará o mladší sourozence. Nahrazuje v tu chvíli t matku. Syn zase zastupuje otce. Poseká dřevo, zajistí rodinu, aby mohla fugovat.“¹¹⁰

Největší důraz se kladl na to, aby se dcera dobře vdala, aby manželství pro ni bylo výhodné, k její rodině přece přibude ještě rodina další - v neposlední řadě se tedy jednalo o velikou prestiž.

Smluvená svatba se mohla odehrát jenom mezi těmi rodinami, které byly minimálně na stejné úrovni, co se materiálního bohatství týče. Tyto rodiny navíc musely být v přátelském svazku a se sňatkem museli souhlasit oba otcové. Výjimečně se

---

¹⁰⁸ tamtéž

¹⁰⁹ Při návštěvě osady Hirshe, jsem sama byla svědkem události, která mě, mírně řečeno, zaskočila. Procházela jsem osadou a pořizovala nějaké snímky, když jsem slyšela hádku mezi mužem a ženou. Žena nakonec „dostala pár facek“ a brečící se posadila na zem přede dveře jejich příbytku. Od dětí, co zde pobíhaly a u hádky byly také přítomny, jsem se dozvěděla, že se o této ženě říká, že je svému muži nevěrná, protože už ji několikrát viděli ve Slavošovicích s mužem jiným. Hádají se prý docela často. Žena údajně sedí na zemi před domem do té doby, dokud ji muž zase nepustí dovnitř.

¹¹⁰ Z přednášky Heleny Danielové

stávalo, že se do sebe mladí zamilovali proti vůli rodičů. To ale samozřejmě přinášelo velké konflikty a rozepře v obou rodinách.

Po svatbě zpravidla odcházela žena do domu rodiny manžela¹¹¹ – tady pokračovala její výchova. Nejprve pomáhala své tchýni s domácími. Samozřejmě nesměla udělat jakoukoliv ostudu rodině, ze které pocházela. Velký důraz se kladl na to, aby byla čistotná. Tchýně učila svoji snachu vykonávat všechny domácí práce tak, jak ona sama byla zvyklá. Jídlo musela snacha vařit tak, jak je na ně zvyklý její manžel od své matky. Snacha musela dělat vše tak, jak chtěla její tchýně, musela jí být neustále nápomocná. To většinou ale trvalo jen do doby, dokud se jí nenarodilo první dítě. Toto období nejspíš bylo pro mladou ženu těžké, ale pokud se osvědčila a porodila dítě, byla do rodiny muže přijata jako její plnohodnotný člen.¹¹²

Muž byl hlavou romské rodiny. Byl hlavně ochráncem a nositelem prestiže rodiny, nesl za ni zodpovědnost a také za ni rozhodoval. Existovalo (dodnes ještě existuje) mnoho rodin, kdy má muž práci pouze příležitostně. Svůj čas tedy vyplňoval tím, že sháněl nějaké pracovní zakázky nebo urovnával sváry mezi příbuznými, či si s nimi zajišťoval dobré vztahy.

„...Žena dodnes nesmí skákat muži do řeči. Když muž mluví, musí ho žena nechat domluvit. Naopak to ale lze. Je pravdou, že se na olašských křtinách nesmí třeba sedět manželka v první řadě vedle manžela. U slovenských Romů je zvyk, že když jdou romští manželé, tak první jde muž a žena může jít až za ním.“¹¹³

Zvláštnímu postavení se těšil tzv. Vajda¹¹⁴, hlavně dříve, v prostředí starousedlých Romů, býval v čele komunity v osadě, nejvýznamnějším mužem. Bděl nad dodržováním pořádku a etických norem uvnitř komunity. Býval také obřadníkem

---

¹¹¹ Ve Slavošovcích „se ví“ jen o dvou případech, kdy se muž přestěhoval k ženě. Jedná se o muže pocházející z Maďarska, kteří pocházeli z chudších poměrů než jejich manželka. Pro celou rodinu bylo výhodnější zůstat ve Slavošovcích – podle jejich slov - už jenom kvůli dětem (jsou zde pro ně lepší podmínky – pro jejich vzdělávání a i pro jejich pozdější využití.)

¹¹² co se mnou navštívených rodin ve Slavošovcích týče, musím říci, že postavení snachy ve všech rodinách bylo naprosto plnohodnotné. Snachy s tchýněmi neměly žádné konflikty, navzájem se respektovaly. Snacha nezasahovala do záležitostí tchýně a naopak. Nutno ale podotknout, že jakmile se schylovalo k nějakému konfliktu a byl přítomen nějaký muž (ať už se jednalo o syna tchýně, jejího manžela, bratra apod...), vždy se postavil na stranu tchýně.

¹¹³ Z přednášky Heleny Danielové

¹¹⁴ vajda je zkrácenou formou našeho feudálního titulu vévoda

(sezdával manželské páry), byl přítomen na pohřbech a dalších událostech, které byly pro obyvatele osady významné.¹¹⁵ v některých rodech byla tato funkce dědičná. Když starý vajda zemřel, automaticky připadla tato funkce jeho bratrovi. Pouze v případě, že i tento byl příliš starý anebo nemohl z jiných důvodů funkci zastávat, zvolili některého z ostatních příbuzných.

U některých skupin byla funkce vajdy doživotní, nikoliv však dědičná. Vajdou, (sami ho nazývali „mujalo“) volili starší muže – během svého dlouhého života toho už moc zažili, byli tedy zkušenější a moudřejší. Hlavní náplní vajdy bylo starat se a zastávat zájmy skupiny, hledět na její všeobecné blaho. Vajdy byl zpravidla silný, statný muž, většinou bohatší než ostatní jeho soukmenovci – to mělo naznačovat, že je i šikovnější než oni a jeho přítomnost v této funkci je tedy zcela oprávněná.¹¹⁶

Že se jedná o tohoto muže, těšícího se výsadnímu postavení, bylo vidět na první pohled – jeho oblek a vzhled celkově, tuto skutečnost odhalovaly. Jeho šaty byly osázeny množstvím ozdob. Také stříbrných knoflíků měl na svých šatech víc anebo byly alespoň větší, než knoflíky ostatních. Krk vajdy zdobily převážně zlaté, masivní řetězy. Někteří z nich se mohli pyšnit i palicemi, které symbolizovaly žezla. Ty byly zdobeny magickými symboly, někdy byli i majiteli skleněných pohárů. Tyto masivní stříbrné poháry někdy kupovali „z druhé ruky“, jindy si je nechávali vyrobit na zakázku. Symboly na nich vyryté, představovaly výjevy z jejich života anebo se jednalo o symboly, které si skupina pamatovala u svých předků. Některé skupiny vlastnily ještě i menší pohár, ze kterého pila vajdova žena, když nastaly nějaké slavnostní situace. Krom vajdovy ženy a žen, které vajda uznal za hodny, z poháru žádné jiné ženy pít nemohly – pili z něj jen muži.¹¹⁷

Zvláštnímu postavení se těší také „stará matka“. Byla další velice významnou osobností skupiny, Romové ji nazývají „Phuri daj“. Tato žena byla nejinteligentnější ze všech žen ve skupině. Obvykle také bývala starší, její moudrost tak pramenila, stejně jako u vajdy, ze zkušeností nabitých během života. Tato žena dbala hlavně na

---

¹¹⁵ www.romove.radio.cz

¹¹⁶ na funkci vajdy jsem se ptala také během svého výzkumu. Dozvěděla jsem se, že tato funkce sice oficiálně neexistuje, ale každá komunita, která má správně fungovat, musí mít nějakého „vedoucího“, který bude sledovat zájmy oné skupiny. Ve Slavošovicích je takovým „vajdou“ pan Igor Karala, který je předsedou ROMA – OZ. A je pravdou, že se o něm ve vesnici hovoří jen v superlativech a těší se všeobecnému uznání. Mnoho lidí je na něj pyšná a jeho příbuzní se k němu hrdě hlásí.

¹¹⁷ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF západočeské univerzity v Plzni, 2007.

dodržování starých mravů, vyznala se v léčení – většinou byla bylinkářka, uměla magické formule, které využívala ve prospěch skupiny, pomáhala ženám při porodu, účastnila se různých obřadů a všechny ženy ji velice respektovaly.¹¹⁸ Staré matky měly také mnoho zkušeností s pozorováním přírody – byly léčitelkami a proto byly často vyhledávány, když někdo onemocněl. Měly také velice dobré znalosti, co se vztahů – ať už rodinných nebo těch „celokomunitních“ týče. Ovládaly ale i magii – a to milostnou (mohly údajně způsobit, že se někdo do někoho zamiloval), ale prováděly i praktiky proti uřknutí – kvůli těmto schopnostem se těšily vážnosti nejen všech žen, ale i některých mužů.¹¹⁹

---

¹¹⁸ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF západočeské univerzity v Plzni, 2007.

¹¹⁹ Ve Slavošovicích taková žena prý byla, dříve údajně věštila z karet a protože se jí věštby plnily, měli z ní lidé strach a moc ji nenavštěvovali. Žila prý sama v malém domku a navštěvovala ji čas od času pouze její rodina, která se odstěhovala do Maďarska. Traduje se, že když její manžel zemřel, přestala s ostatními lidmi komunikovat. Nejsem si ale jistá, jestli to není jen takový mýtus, protože její jméno se ve dvou případech lišilo, jindy si respondenti jen vzpomněli, že taková žena byla.

5.3 Náboženské rituály a magie

Rituály a magie – to byly hlavní prvky romské kultury. Minulý čas používám ne proto, že by se dnes už neprováděly, ale proto, že jejich význam dnes už není pro Romy zdaleka tak důležitý a pro jejich život natolik podstatný jako byl u dřívějších generací. Dříve se magie využívala celkem běžně, nebylo žádnou výjimkou, že se věštilo z karet, dlaně, očí a odhalovala se tak budoucnost, či charakter neznámého člověka. Vzpomeňme například na již zmiňované staré matky – právě ony vykonávaly různé magické obřady a rituály. Uměly někomu učarovat, ale také ho očarovat. Svě umění mohly využít ve prospěch věci, ale také opačně.

Známa je milostná magie, která se často využívala. To když měla nějaká dívka zájem o chlapce a ten se k ní choval lhostejně, dívka mu odstříhla kousek látky z límce anebo tkaničky z nohavic a připevnila je do komína. Látka z chlapcova oblečení byla poté rozzhavována plamenem z komína přesně tak, jak mělo hořet mládencovo srdce pro onu dívku. Nebo se z toho samého důvodu (aby se muž zamiloval) spálilo křídlo z netopýra a prášek z něj byl nasypán chlapcovi do pití. A tak jako létal netopýr, tak by mělo teď srdce mládence létat za dívkou. Dalším způsobem byla menstruační krev smíchaná s chlupy z ohanbí ženy, která se usušila, spálila a podávala v nápoji určenému muži, jenž se měl do této ženy zamilovat. Chlapec se mohl zamilovat i tehdy, když snědl cukr, který nosila dívka devět dní pod sukni. Zamilovaná žena také mohla spolknout muškátový ořech. Když z jejího těla vyšel, umyla ho, osušila, rozdrtila a dala ho muži do jídla. Ten se měl pak měl do dívky zamilovat.

Také muži, kteří trpěli neopětovanou láskou vyhledávali pomoc v milostné magii. Chlapec mohl získat srdce své milované tak, že se jí dotkl kapesníkem, kde byla zašitá usušená rosnička, kterou zabil v den, kdy svátek slaví Jiří. Někdy stačilo, když měl tento kapesník zavěšený na krku anebo když měl někde v šatech zašitý čtyřlístek, popřípadě vlas děvčete, které miloval.

Láska mezi dvěma zamilovanými lidmi se dala zničit tak, že se mezi ty dva hodila hlína, kterou ten, který jim chtěl lásku překazit, nabral hřbetem ruky v noci z hrobu. Pro tento stejný účel sloužila také voda z mrtvého vylitá mezi dva milence.

Když chtělo nějaké děvče zapomenout na chlapce, muselo nosit všechno oblečení naruby. V takovémto případě si i chlapec musel obléknout košili naruby. O děvčeti, které se nevdalo, kolovaly řeči, že ji strigy vzaly štěstí. Jestliže se křídou, která byla kradená, obtáhly třikrát dveře domu a do jejich čtyřech rohů se s ní udělal kříž, tak o děvčata, která v tomto domě bydlela, neměl nikdo zájem. V případě, že chlapec či dívka uštípla na Štědrý den kousek těsta tak, aby o tom nikdo nevěděl a v noci si pod hlavu dala zrcadlo a na něj kousek toho těsta zabaleného do otcových kalhot (jednalo-li se o děvče), měl se jí ve snu zjevit její budoucí partner. Chlapci těsto zase měli balit do matčiných sukni.^{120, 121}

---

¹²⁰ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF západočeské univerzity v Plzni, 2007.

¹²¹ Tyto zvyklosti se ve Slavošovicích nedodržují, ale jedna Romka mi prozradila, že možná právě díky těmto zvykům vlastně přišla na svět, protože když byla malá, často si prý její děda dělal legraci, jak za ním babička „pálila“.

5.5.1 Porod a křest dítěte

Jakmile romská žena zjistila, že těhotná, oznámila tuto skutečnost nejdříve všem ženám v rodině a potom tuto radostnou událost sdělila manželovi. Od této chvíle se musela chovat tak, aby plodu neublížila a sobě samozřejmě také. Musela dodržovat „pravidla na ochranu plodu“. Tato pravidla byla mnohdy velmi přísná, žena se musela řídit různými nařízeními, a musela dodržovat spoustu omezení. Nesměla se například dívat na handicapované lidi, zesnulé nebo na nehezká či magicky zneužitelná zvířata – tedy hlavně plazy. Musela se také záměrně vyhýbat všemu, co bylo nehezké, ať už svým chováním nebo vzhledem.

Právě naopak matka by měla být veselá, měla by si zpívat, aby i dítě bylo veselé a radostné. Při pohledu na oheň se nesměla dotknout svého těla, aby ji tam nezůstala skvrna. Neexistuje, že by se stalo, že by se těhotné ženě nedostalo toho, na co měla chuť. Při procházení osadou, kde se většinou vařilo venku, ji nabízely jídlo všechny ženy, co právě vařily i přesto, že spolu nebyly v přátelském kontaktu. Věřily, že by žena mohla potratit. S nedodržováním těchto pravidel se téměř nesetkáme, protože se jednalo o zdraví, vzhled a charakter dítěte.

Těhotná žena do porodu však neustále pracovala. Jakmile začala rodit, manžel zavolal porodní bábu. Ta při porodu plnila dvě funkce – první její úloha byla zastupovat práci porodníka a druhá byla funkce magická. Rodičce připravila kouzelný nápoj, který měl mít ochrannou funkci proti zlým démonům. Ti by mohli do novorozeného dítěte vskočit. Někdy se také ze stejného důvodu před domem nebo stanem, kde žena rodila, zapaloval oheň. Teprve potom se mohla zavázat a přestříhnout pupeční šňůra.¹²²

Do doby, než bylo dítě pokřtěno, se muselo dbát zvýšené opatrnosti o něj, protože nebylo dostatečně chráněno před zlými duchy a silami. (Za zlé síly byly považovány duše matek, jež při porodu zemřely nebo porodily mrtvé dítě. Tyto duše si chodily vybírat dítě jiné.) Jako ochrana proti těmto zlým silám sloužily různé předměty, které se umisťovaly do postýlky dítěte. Pod peřinku, kde dítě spalo, se dával například hřeben, nůž nebo nůžky, samozřejmě tak, aby se dítě neporanilo. Tyto předměty měly zabránit tomu, aby zlá síla nemohla dítě vyměnit nebo ukradnout. Romky svým dětem hned po porodu uvazují na zápěstí červenou šňůrku, která je má chránit před uhrnutím.

---

¹²² www.romove.radio.cz

„...Zajímavé také je, že než se to dítě pokřtí, tak se mu do zavínovačky, tak aby mu to neublížilo vkládají ostré předměty. Bylo to kvůli tomu, aby se ještě na poslední chvíli odehnaly ty nečisté síly. Mohly se tam tedy dát nůžky, jehla... nebo se tam mohl dát hřeben, který nesnášela čarodějnice nebo zrcátko, protože potom by se lekla apod... tyhle věci mohly ještě na poslední chvíli uchránit to dítě, pak už je pokřtěno, je pod Boží ochranou, je Božím člověkem a Bůh se o něho stará a nedopustí, aby mu někdo ublížil.“¹²³

Jestliže k uhrnutí přece jen dojde, používají se k jeho odstranění uhlíky, které se dají do vody. Do nějaké nádoby se napustí voda a uhlíky vytažené z kamen se hodí do vody. Hází se tři uhlíky a když spadnou všechny tři na dno, potom bylo dítě uhrnuto. Musí se tedy dítěti udělat na čele křížek a vodou, kde byly uhlíky, se mu vytřou očička. Ve chvíli, kdy se uhlíky hází do vody, říká se u toho, že je to za mámu, za tátu a za to dítě. Nakonec se voda přelije přes práh domu. Pak by mělo být uhrnutí zažehnáno. Dnes se místo klasických uhlíků z kamen používají spíše sirky. Jakmile bylo dítě pokřtěno, věřilo se, že zlé síly na něj již nemohou.¹²⁴

„...Když se to dítě narodí, tak protože jsou Romové sžili i s tím duchovním životem, a někteří jsou i dost pověřčiví, tak ještě než je to dítě pokřtěno, tak mu hrozí relativní nebezpečí, protože ještě není pod Boží ochranou. Tudíž se v těch tradičních romských rodinách dává dítěti přezdívka, která má vlastně ten význam, že kryje to dítě, aby se mu neublížilo.“¹²⁵

Romové dávali svým dětem často dvě jména. To první, gadžikano nav, bylo zapsáno v rodném listě a sloužilo institucím a úřadům. Druhé jméno dítěti dávala jeho matka bezprostředně po porodu. A právě toto jméno znala celá vesnice či okolí, avšak jméno úřední neznali mnohdy ani jeho vzdálenější příbuzní. Přezdívka, romano nav, kterou dítě dostalo, měla ochránit dítě před mocnostmi temných sil, před jiným světem, ale také před nemocemi. Romové věřili, že nemoc „vyhledává“ především malé děti, a proto se na ně nesmí volat jejich pravým jménem.

---

¹²³ Z přednášky Heleny Danielové

¹²⁴ Šuleř, P.: Romové - O Roma, tradice a současnost. Brno, Moravské zemské muzeum, 1999, s. 57.

¹²⁵ z přednášky Heleny Danielové

Přezdívky měly tedy funkci ochrannou. Je ale také známo, že přezdívky se dítěti dávaly hned po narození a většinou symbolizovaly jeho povahu, fyzické vzezření nebo ukazovaly na jiné jeho vlastnosti, či události, které se staly během těhotenství, porodu nebo bezprostředně po něm. Tyto jména pak většinou dítěti zůstávají po celý život.

„... Přezdívka se dává proto, že když je jako to dítě nějakým způsobem výjimečný, jako že je třeba někomu podobný nebo když je třeba takový tlust’oučký nebo zas moc hubený, tak my na to právě máme ty přezdívky... Ta přezdívka k tomu dítěti prostě patří a má jí do konce života. ...Oblíbené přezdívky jsou třeba ‘tulo’ – to znamená tlustá nebo ‘šuki’ – to znamená hubená. Pak jsou ještě takový ty trochu legrační, to jsou vymyšlené třeba z filmů nebo jména z těch telenovel. Takže když se třeba narodí holčička, která je krásná, tak se jí přezdívkou může říkat třeba Kasandra. Když dávali tenkrát toho Vinnetoua, tak si pamatuju, že jedna známá říkala, že se tak jmenuje nějaký dítě tam u nich. Ona pochází od Bratislavy... No a tak se to rozmohlo, bylo to jako dost moderní, kde kdo se jmenoval třeba Nšoči nebo Rybana... tyhle přezdívky fungovaly i po tom křtu jako krycí, protože když byl pak jako problém, že třeba jako přišli úředníci nebo policajti a někoho hledali, tak ho nenašli, protože se tam nikdo takhle nejmenoval. Oni si totiž říkali téma přezdívkama. ...I tohle pomáhalo těm Romům k tomu, aby mohli nějakým způsobem přežít¹²⁶.

Křest patřil a dodnes patří mezi nejdůležitější rituály v životě Romů. Je v chápání Romů v podstatě magickou záležitostí, která přetrvala z dřívějších generací až po ty dnešní. Spolu s náboženstvím člověk jakoby přijal ochranu od Boha, která ho chrání před působením zlých sil. V církevním slova smyslu představuje křest zejména příslušenství k obci věřících, k patřičné církvi: Křtem se člověk stává členem Kristovy církve a stává se v ní osobou s povinnostmi a právy, která přísluší křesťanům podle jejich postavení, pokud jsou v církevním společenství...¹²⁷

Tato funkce křtu má však pro Romy minimální význam. Pro většinu obyvatel osad křest - jakožto symbolické přijetí do obce věřících, nemá velký význam. Křest je také formou přijímání člověka do společnosti. Ani tento faktor však nemá pro

¹²⁶ transkripce z diktafonu, nahrávka pořízena 28. 12. 2005, Slavošovce, paní Marta

¹²⁷ Hajská, Markéta: Křtem proti zlým silám. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 13.

Romy (kteří přijali své místo na okraji společnosti), větší význam - na rozdíl od Romů žijících v malých obcích, kde křest, jako přijetí jedince do společnosti, hraje významnou roli.

Nejdůležitější funkcí křtu u Romů je ochrana –Dítě se dostává pod „křídla Boží“.¹²⁸

Křest (romsky kirvipen) se prováděl vždy v kostele a stejně jako u Neromů, bylo u křtu potřeba kmotry nebo kmotra – ti měli samozřejmě nejdůležitější funkci. Dříve si Romové za druhé kmotry brali Gádže, sedláky z vesnic, jelikož v nich spatřovali jakousi záruku toho, že pomůžou, co se jídla týče, ocitla-li by se rodina v existenčních problémech.

„...Důležité bylo co nejdříve to dítě pokřtít. Takže se vybral kmotr, kmotra, většinou to byl někdo z rodiny, aby se všechno udržovalo právě v té rodině. Někdy se setkáváme i s tím, že si Romové za kmotry vybírali i neromské obyvatele. To proto, že byla například dost velká chudoba a v momentě, kdy by se stalo něco rodičům, tak předpoklad byl takový, že se o dítě postará právě kmotr nebo kmotra.“¹²⁹

Kmotr nebo kmotra vždy darovali svému kmotřenci předmět (romsky „křižmo“), ten si kmotřenec ponechá po celý život. Tento předmět byl darován většinou v nějaký významný den. Kmotrovství také znamenalo upevňování vzájemných vztahů mezi rodinami. Při křtu dostávalo dítě jméno většinou po svém kmotrovi anebo po rodiči – právě toto jméno bylo již zmiňované – úřední.

„...Kmotr a kmotra byli vlastně takovými náhradními rodiči... potom se samozřejmě ještě kladl důraz na to, aby to byli lidé pracovití, aby to byli lidé, kteří mají dostatek finančních prostředků k tomu, aby v případě potřeby potom to dítě nějakým obstojným způsobem užívali.

Kmotr a kmotra si v tradiční rodině přišli to dítě vyzvednout, většinou kmotra to dítě oblékla do oblečku, který mu přinesla, pak ho připravila ke křtu. Do kostela šla jenom ona, případě nějakí příbuzní, ale rodiče byli doma. Proces u toho křtu byl takový:

---

¹²⁸ Hajská, Markéta: Křtem proti zlým silám. In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o., s. 13.

¹²⁹ Z přednášky Heleny Danielové

dáváme vám pohana, vrátíme vám křesťana. V tomto smyslu... Ten křest byl potom velice podobný jako u neromského křtu.

U Olašských Romů je křest zajímavý ještě tím, že když jde třeba maminka s dítětem, která je ještě šestinedělka, tak ona a všichni příbuzní, kteří tam jsou, obejdou třikrát oltář. Potom teprve ta matka může jít na veřejnost, do té doby se ještě nemohla ukazovat na veřejnosti.

...Samotná oslava potom probíhá ve velkém – jsou to vlastně hody, hodně jídla, pití. S tím rozdílem, že třeba ti slovenští Romové, ti, kteří jsou ještě z těch tradičních romských rodin, tak ti ještě dodržují ty určité zvyky. Ti, co jsou už více integrování, tak u nich ty oslavy probíhají společně – ženy, muži, sedí se u jednoho stolu, popřípadě u více stolů. U olašských Romů se ale setkáváme s tím, že ta oslava proběhne v nějakém velkém sále, kde se sejde celá olašská komunita a žena sedí zvlášť s dětmi a muži sedí na opačné straně. Nesmí se pak spolu stýkat, jedině v případě, že jdou spolu tancovat, jinak není dovoleno, aby některá z žen přišla ke stolu muže. To je prohřeškem. Jediný, kdo se může ke stolu mužů přiblížit, sednout si k němu a s muži si i přiřuknout, je jedna z nejstarších žen, u nás se jí říká puridaj, je to v podstatě stará matka. Je to také zároveň nejváženější osoba, která je moudrá, zkušená.

...U slovenských Romů je potom ještě zvykem, že dítě v peřince se dává pod stůl, na kterém je spousta jídla, hodně pití, jsou tam i peníze – má to za účel to, že dítě má pak všeho dostatek. Také se na dítě vybírají peníze, tak aby mělo nějaký základ do života. Také se samozřejmě slaví, a to v tom smyslu, že se hodně pije alkohol, tancuje se, zpívá, atd...¹³⁰

---

¹³⁰ z přednášky Heleny Danielové

5.3.2 Stáří a smrt v romské komunitě

Staří lidé měli u Romů zvláštní postavení – byli velice ceněni kvůli své moudrosti, kterou nabyli během svého dlouhého života a samozřejmě také díky zkušenostem, které během něj získali. Staří lidé v romské rodině většinou nacházeli uplatnění při hlídání dětí. Jejich názoru si všichni vážili a nikdy jim nedávali pocítit, že by snad nebyli potřební, či snad dokonce překáželi.¹³¹

Smrt v rodině je vždy velmi smutnou skutečností.

„...Jedná se o nepříjemnou záležitost. Obzvláště, když zemře maminka. Protože když jako zemře maminka, tak s ní taky umírají všechny ty schopnosti postarat se o rodinu, o děti. U nás, Cikánů, je to větší ztráta, než když zemře muž. Tedy samozřejmě ztráta to je jako vždycky. Ale u té matky, hlavně když je to mladší žena, která jako opouští manžela a k tomu malý děti, tak to je jako doslova tragédie.“¹³²

Smrt v komunitě je, co se romské kultury týče, názornou ukázkou, kde se projevují specifika romského smýšlení a náboženského cítění. Romové věří, že pro zemřelého se vrací duchové zemřelých členů rodiny (v romštině se nazývají „mulo“). Tento duch podle romských představ zůstává u zemřelého až do jeho pohřbu a potom jej odvede na onen svět. Všeobecně je ale také rozšířena představa, že mulo může škodit živým až do pohřbu a leckdy i po něm. Romové věří, že mulo se vrací mezi živé buď z důvodu, že se mu stýská po rodině nebo že mu někdo ublížil a mulo se chce tedy pomstít, anebo se mu nesplnilo nějaké přání. Proto se zemřelému do rakve umisťují jeho oblíbené předměty – mohou to být cigarety, alkohol, hudební nástroje, šperky, ale i třeba modlitební knížka.

„...Mrtvému se do rakve dávají jeho nejoblíbenější předměty – když byl zesnulý třeba muzikant, dával se mu do rakve nástroj, na který hrál. U olašských Romů to byly hlavně zlaté šperky, peníze. Zemřelého oblékli do jeho nejoblíbenějších šatů, když ten nebožtík měl rád alkohol, tak se do rakve mohla dát klidně nějaká borovička,

---

¹³¹ www.romove.cz

¹³² paní Marta, Slavošovce 28. 12. 2005

cigarety atd... to všechno má zemřelému zajistit blahobyt na onom světě. U olašských Romů ty zlaté šperky v rakvi znamenaly, že se zemřelý měl na pozemském světě dobře. Někdy se setkáváme i s tím, že když v tradiční romské rodině zemře nejdříve muž, tak žena si silně namaluje rty červenou rtěnkou a muže políbí. Ten otisk značí věrnost muži na onom světě. Některé rodiny dávají také boty do rakve a to proto, aby se zemřelému dobře chodilo, u nás v rodině ale boty nedáváme, protože věříme, že by se mrtvý mohl vrátit zpátky... Olaští Romové dávají svým blízkým zemřelým do hrobu skutečně cennosti – zlaté šperky, mramorové sošky, drahé látky. Stávají se proto častým terčem zlodějů, vykradačů hrobek.“¹³³

Jelikož se Romové obávají návratu svých blízkých v podobě mulo, je pro ně absolutně nemyslitelné darování orgánů. Ze stejného důvodu je pro ně také naprosto nepochopitelným fenoménem křesťanské vzkříšení¹³⁴ – nejhorší představa je pro Roma vrácení se duchů do světa živých.¹³⁵ Dalším zvykem, který se dodržoval při úmrtí, bylo spálení osobních věcí zemřelého.

Se zemřelým se chodila loučit celá jeho rodina a všichni známí a sousedé. Dříve¹³⁶ bylo vartování naprosto běžným jevem – vždyť vartovali i generace našich babiček a prababiček. U nás (majoritního obyvatelstva) však vartování v současnosti zcela vymizelo, zatímco u Romů se s ním můžeme ještě setkat.

---

¹³³ Z přednášky Heleny Danielové

¹³⁴ Kolektiv autorů: Romové – O Roma, tradice a současnost. Brno, SVAN a Moravské zemské muzeum, 1999.

¹³⁵ Tuto informaci jsem si telefonicky ověřovala u svých informátorů a jedna z nich (žena, 53 let, v invalidním důchodu) ze Slavošovec, mi odpověděla, že ona osobně se duchů velice bojí a že téměř každý Rom, kterého zná také. Pro ni je to prý odrazem toho, že se k zemřelému za jeho života chovala špatně, že mu ukřivdila anebo že mu třeba i nevědomě ublížila. On by jí to všechno měl tedy přijít říct, aby mezi sebou „srovnali účty“. Dále vypověděla, že právě ze strachu z duchů, se k sobě vždy Rom s Romem chovají hezky a nikdy si neodmítnou pomoc. Je prý ale možné, že to není jen tím strachem z mulo, ale že Romové „to v sobě už prostě mají“.

Dále jsem se dozvěděla, že aby se poznalo, jestli mulo v domě byl, sypala se na zem mouka. Když v ní byly ráno stopy, bylo jasné, že mulo byl v domě. Zjistila jsem také, že se nemuselo jednat jen o „osobu“, ale mulo mohl přicházet i v podobě zvuků.

¹³⁶ Ani dnes vartování není výjimkou. Podle mých informací se ale provádí pouze u Romů, kteří žijí v osadách na okraji měst či vesnic a většinou se jedná o tradiční Romy. Během telefonátů se svými informátory jsem se ptala na vartování v osadě Hirshe, ale bylo mi řečeno, že tam místní nechodí, takže toho o jejich zvycích toho moc neví. Mohu se pouze domnívat – někteří tvrdí, že se tam dodržují téměř všechny zvyky a tradice, jiní Romové ze Slavošovec o nich hovoří jako o „těch, co nám kazí pověst“.

Vartování se provádí před pohřbem a spočívá v tom, že příbuzní a známí se sejdou v místnosti, kde zemřelý leží a všichni se s ním loučí a truchlí až dodoby, dokud není pohřben.

„...Dříve probíhalo tzv. vartování. Toto slovo vychází ze slovenského ‚hlídat‘. Vartování – hlídání. To vartování trvalo zhruba tři dny, kdy tomu zemřelému bylo v místnosti vyhrazeno místo, kde ležel v otevřené rakvi, kam se s ním chodili příbuzní loučit. Chodili se s ním loučit především blízcí příbuzní, ale mohli tam i krajní nepřátelé, kteří se s ním chtěli usmířit. Během těch třech dnů mohli popřípadě žádat o odpuštění. Během vartování je v některých tradičních rodinách zakázáno se stravovat, maximálně se jdou najíst někam jinam.“¹³⁷

Během vartování se dodržují ještě další zvyky – například se hrají karty nebo se vypráví příběhy ze života zemřelého. Nesmí se ale zpívat, přitřukávat skleničkami a tancovat. Před tím, než se každý poprvé napije, vylije trochu ze své skleničky na zem – to symbolizuje památku zemřelého.¹³⁸

„...Pohřeb pak probíhá klasickým způsobem... s tím zemřelým pak rodina udržuje neustále takový rituální kontakt. Nejenže si rodina na něho vzpomene, když měl nějaký svátek, narozeniny, výročí úmrtí, svatbu... Fotka v domácnosti má udržet kontakt rodiny se zemřelým¹³⁹. Když jsou potom třeba dušičky, tak v tradičních romských rodinách se dodržuje to, že se celý hrob umyje, desinfikuje – někdo to dělá třeba i lihem nebo alkoholem, aby všechna ta havěť šla od mrtvého pryč, očistí se celý ten hrob, dají se tam velké květiny. Když zemře dítě, pokládají se na hrob různé sušenky nebo jiné sladkosti. Nebo když to byl člověk, který rád kouřil, tak se na hrob položila zapálená cigareta, a ta se nechá dohořet. Tohle všechno dokazuje, že ti Romové jsou pořád s těmi

---

¹³⁷ Z přednášky Heleny Danielové

¹³⁸ www.romove.cz

¹³⁹ v rodině paní Hanky i paní Marty jsem měla možnost se o této skutečnosti přesvědčit. Fotografie svých blízkých zdobily téměř všechny místnosti. Co se fotografií zemřelých týče, ty měly umístěné u svých „domácích oltářů“.

*duchovními tradicemi spjatí. Potom také podle toho o Dušičkách poznáte, kde asi leží nějaký Rom...*¹⁴⁰

Zesnulý tedy po pohřbu nějaký čas navštěvoval pozůstalé, aby jim tak sděloval, nakolik byl se svým pohřbem spokojený. Jeho přítomnost rodina zjistí podle toho, že se objevují různá znamení, jsou slyšet podivné zvuky nebo se zemřelý zjevuje ve snech. Velice okázalé pohřby se provádějí zejména v rodinách oláských Romů, kde se můžeme setkat i s tím, že zesnulý je uložen v rakvi s proskleným víkem a hrob má vystlán drahými koberci.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Z přednášky Heleny Danielové

¹⁴¹ www.romove.cz

5. 3. 3 Rituální čistota jídla

Zvykem, který je naprostou samozřejmostí téměř pro všechny Romy, je pohostinnost vůči druhému.¹⁴² Rom se zpravidla podělil o jídlo s kýmkoli, kdo byl hladový – tzn. i s Neromem, který se nacházel v horším sociálním postavení než samotný Rom. Romové chápou pohostinnost jako naprosto přirozenou věc, která je součástí jejich romství.

„...V těch romských osadách je to tak, že jsou tam velké rodiny. Všichni se tam znají, není tam nikdo cizí. No a když je ta jedna rodina chudá a nemá třeba jako co jíst, víš, tak druhá rodina zas jako vaří pro děti i z té první rodiny, aby neměli hlad. Víš, Cikán nikdy neodmítne, a nabídne jídlo těm dětem. O tom se vůbec nemluví, ani se o to vůbec neřádá, je to úplně automatický. Když mám, dám. Jídlo ti dává Bůh, a kdybys člověka nepohostila nebo mu jako nepomohla, tak by to bylo špatný, dopustila by ses toho největšího prohřešku.“¹⁴³

Z původních zvyků se u Romů zachovaly především přísné normy na úpravu jídel. Jídlo se například muselo připravovat pouze v nádobách pro tento účel určených. Tyto nádoby nesměly přijít do kontaktu s ženským oblečením, především sukní.

„...V tradičních romských rodinách je zvykem, že ta žena, která připravuje jídlo, musí být čistá. Čistě oblečená. Často se setkáváme s tím, že mají zástěru, to aby nepřišel ženský oděv do styku s jídlem, to proto, že ženský oděv je nečistý, obzvláště v partiích genitálií. To kvůli menstruaci... takže ta zástěra má být překážkou, aby se oděv nějakým způsobem neotřel o to jídlo, to by pak bylo rituálně nečisté. Má to ale i praktický důvod, a sice, aby se žena od jídla neušpinila. Vlasy musí mít žena stažené tak, aby nespádl do jídla vlas. Kdyby spadl do jídla a někdo ze strážníků to zjistil, tak by se celé to jídlo, byť by to bylo třeba jen v jedné části, např. v polévce, muselo vyhodit,

---

¹⁴² Co se Romů, které jsem osobně poznala (ať už to bylo přímo v jejich vesnici anebo když jsme se setkali v Praze, kde zrovna pracovali), byli pohostinní všichni.

¹⁴³ Transkripce z diktafonu (Rozhovor pořízen v pátek 7. 3. 2008. Marek, 34 let, zaměstnán u stavební firmy v Praze.)

*protože je rituálně nečisté. Vlasy patří ke zlé magii, protože pomocí vlasů se provádějí různé magické činnosti, např. zařikávání... ..Vlas v jídle by ale mohl někomu ublížit, proto se to jídlo musí vyhodit celé.*¹⁴⁴

Okolo přípravy jídla je tedy známo mnoho tradic. Pravděpodobně, jak už je psáno výše, to souvisí s místem, odkud Romové s největší pravděpodobností pochází. V Indii se vlivem teplého počasí potraviny velmi rychle zkazí. To znamená, že se jídlo připravovalo vždy čerstvé. I přesto, že dnes se dá jídlo celkem dobře uchovávat (například v chladničce), Romové nespotřebované jídlo vyhazují.¹⁴⁵ Věří totiž, že zbytky „očichávají“ duchové zemřelých – bojí se nákazy a následných nemocí. Rituálně nečisté potraviny daly dokonce vzniknout kastě (tzv. degeša Romů).

Koňské a psí maso bylo pro rituálně čisté Romy zakázáno, bylo to tabu, které nikdo nesměl porušit. Tito lidé dodržovali velmi přísnou osobní čistotu – nazývali se „žuže Roma“. „Degeša Roma“ byli naopak Romové, kteří jedli koňské maso, byli rituálně nečistí a byli tedy považováni za podřadnou rasu. Žužo Rom se mohl s degešem přátelit, ale jídlo by od něj nikdy nepřijal. Stejně tak bylo zakázáno tvořit manželské svazky mezi těmito skupinami.¹⁴⁶

*„...Rituální čistota je také velice důležitá i u předků, obzvláště u koňských handlířů, protože ti mají dodnes zakázáno pojídat koňské maso, psí, to je zakázáno, je to považováno za nečisté. U těch koňů je to proto, že je vlastně živili, kuň byl způsob obživy a přítel a u těch psů je to pro to, že byl také přítel a když Romové putovali, tak je psi věrně doprovázeli. Dnes snad ani neexistuje romská osada, která nemá psa. Takže v momentě, kdy by člověk snědl něco takového, něco zakázaného, tak by to byl ten největší hřích a mohl by být za to vyloučen.“*¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Helena Danielová, kurátorka výstavy v romském muzeu v Brně

¹⁴⁵ Během pobytu v Hančíně rodině jsem si několikrát všimla, že se jídlo vyhazovalo. Později, když jsme spolu telefonovaly, jsem se ptala na důvod. Odpověděla, že je to proto, že jí to tak „prostě doma naučili“ a že už je to prostě zažitý zvyk. Čerstvé jídlo je podle ní nejlepší a nemá cenu ho déle skladovat. Měla na mysli jídlo uvařené (např. k obědu). Když ale pekla koláče a nesnědly se ten samý den, schovala je „na pak“.

¹⁴⁶ Horváthová, 1998, s 12,13.

¹⁴⁷ Helena Danielová, kurátorka výstavy v romském muzeu v Brně

5. 3. 4 Vyloučení z komunity

Vyloučení ze skupiny je pro Roma tím nejhorším trestem, který ho vůbec může postihnout. Dnes už se vyloučení neprovádí v tom pravém slova smyslu (že by člověk musel úplně opustit vesnici a nesměl se nikdy vrátit), ale můžeme být svědky toho, že viník ztratí rodiče, příbuzné a přátele. Může sice ve vesnici zůstat, ale to, čím se provinil, vědí všichni a proto se mu vyhýbají a nekomunikují s ním.

Vyloučení je výsledkem nesprávného chování. Dříve se jakákoliv zrada přičila romskému úzu chování. Vždy se jakýkoliv nesvár raději řešil bitkou, než aby byl viník vystaven opovržení svých vlastní lidí. Když třeba někoho z vesnice zavřeli, chodili za něj jeho lidé k soudu prosit, aby ho buď propustili anebo mu alespoň snížili trest. Rovněž bylo zakázáno viníka prozradit. (Když někdo ze skupiny něco provedl a přišli si potom pro něj policisté nebo úředníci, ostatní členové měli zakázáno ho prozradit. Kdo tak učinil, byl označen za „práskače“, nikdo už mu nemohl věřit a mohl být dokonce vyloučen ze skupiny – porušil totiž jedno z nejdůležitějších pravidel. Soudržnost.¹⁴⁸) dokonce i ten, kterého odsoudili neprávem a musel odpykávat místo viníka, se mohl před soudem bránit, ale nemohl prozradit onoho pachatele, přestože věděl, kdo to byl. Delikvent, který zůstal na svobodě, se potom musel starat o rodinu odsouzeného, popřípadě mu musel zaplatit výlohy se soudem spojeny. Jestliže jeden z těch dvou přesto nebyl spokojený, musel rozhodnout vajda a jeho slovo už mělo konečnou platnost. Člověk, který úmyslně zradil, musel na rozkaz vajdy skupinu opustit.

Skupina byla pro Roma naprosto všechno – byla mu rodinou, útočištěm, domovem i vlastí, porto když ji musel opustit, byl v očích ostatních nejubožejší z ubohých. Ostatní ho ještě mnohdy prokleli a žena, která s ním byla v manželském svazku, ho nemusela následovat. Očekávalo se od ní, a měla na to také právo, že zůstane spolu s dětmi u své skupiny.¹⁴⁹

„...U českých kočovných Romů se tomu říká prástipen. Prásto je člověk, který je vyloučen. To vyloučení může být dočasné a nebo může trvat celý život. To podle toho

---

¹⁴⁸ informace získány od respondentů

¹⁴⁹ Budilová, L., Jakoubek, M.: Cikánská rodina a příbuzenství. FF západočeské univerzity v Plzni, 2007.

provinění. U olašských Romů může z toho vyloučení vykoupit olašský král nebo někdo vážený. Pokud to byl prohřešek třeba za tu konzumaci jídla, tak to se dá ještě nějak přežít. Ale pokud se jedná o krádež, pokud okrade Rom Roma, anebo se žena dopustí nevěry, tak to je daleko horší. Ten, kdo je potom vyloučen, tak si s ním už pak nikdo nepodá ruku, často se to vztahuje na celou rodinu. Nikdo s nimi potom nemluví, nestýká, není zvána na nějaké oslavy, anebo když je, tak je jí tam vyhrazeno zvláštní místo, nikdo za nimi nejde... je to velice nepříjemné. O tom vyloučení se nemluví, ale ví se o něm. Funguje to jako taková tichá pošta. ¹⁵⁰

Vyloučení ze skupiny může dojít i tehdy, když jsou porušena i další pravidla romipen, přičemž se stejně jako u výše zmiňovaného, jedná o sociální smrt jedince, jenž tato pravidla porušil. Stává se trvale rituálně nečistým a je pro svou rodinu „mrtvý“ jako by zemřel ve skutečnosti. Jeho rodina se snaží zapomenout jeho jméno, z domácnosti se uklidí všechny jeho podobizny a jeho majetek se rozprodá. ¹⁵¹

Vyloučená může být žena, která se dopustila smilstva nebo ta, která „se prodává“. Dále pak jedinci požívající nevhodné potraviny (viz. Kapitola „rituální čistota jídla“), ti, kteří kradli - zvláště pak, dopustili-li se této činnosti na svých vlastních lidech a všeobecně prostě ti, kteří porušují pravidla romipen.

---

¹⁵⁰ Z přednášky Heleny Danielové

¹⁵¹ Kolektiv autorů: Romové – O Roma, tradice a současnost. Brno, SVAN a Moravské zemské muzeum, 1999.

5. 4. Církevní svátky v romských rodinách v obci Slavošovce

Vánoce mají zřejmě největší význam pro věřící na celém světě. Slaví je samozřejmě i Romové, kteří Vánoce nazývají *Karačoňa*. Dříve se při jejich oslavách prolínaly některé romské tradice s prvky převzatými od majoritní společnosti.¹⁵²

O Vánocích hovoří jako o svátcích, které oslavují narození Ježíše Krista. Pro romské evangelíky jsou nejdůležitějším svátkem v roce - na rozdíl od pravoslavných náboženství, která oslavují především Velikonoce, tedy Kristovo z mrtvých vstání. Pro slavošovské Romy mají tyto svátky po duchovní stránce velký význam.

„Chodíme do kostela, na mše, na půlnoční mši, a tam naši (Romové) hrají na nějaké hudební nástroje. S tou hudbou to vypadá hned jinak, je to na chválu našeho Pána. Ostatní lidi se ale hodně věnují té materiální stránce, zatímco ta duchovní hodně upadá. Lidi třeba chodí jen ten den na boží služby, připomínat si narození Ježíše Krista. Lidi se honí za tím hmotným, ale Pán řekl, že člověku stačí tolik, aby měl co na sebe a co jíst. Takže není potřeba toho tolik shánět. Měl by se klást daleko větší důraz na to, k čemu Vánoce původně byly – oslava narození Krista a celou dobu myslet na to poslání, na jeho utrpení a mít v sobě pokoru.“¹⁵³

Vzhledem k tomu, že o tradicích jsem se toho od místních Romů moc nedozvěděla¹⁵⁴, rozhodla jsem se začít tuto kapitolu rozhovorem romistky Hanky Šebkové s panem Štefanem Kačánim. Pan Kačáni zde velmi pěkně hovoří o tradičních romských zvycích, i když také jen zprostředkovaně, z vyprávění. Přesto si myslím, že jeho barvitě vyprávění pomůže přiblížit představu o (dřívějších) tradičních romských vánočních zvycích. Kvůli autentičnosti (a podle mého názoru i důležitosti těchto vyprávění) přepisuji celé dlouhé pasáže a ne pouze jejich části. Po vyprávění pana Kačániho bych navázala svými rozhovory s Romkami ze Slavošovec. Myslím si, že po srovnání těchto rozhovorů lze konstatovat, že tradice, tradiční prvky a magie, co se

---

¹⁵² www.ceske-tradice.cz

¹⁵³ Transkripce z diktafonu (paní Marta 25. 12.2005, Slavošovce)

¹⁵⁴ musím konstatovat, že jsem byla překvapená, nakolik se v této oblasti Romové přizpůsobili majoritní společnosti. Téměř žádné tradice z romských zvyků, co se oslav Vánoc týče, se už nedodržují, ba co víc – vypadá to, že se ze života Romů prakticky vytratily.

Vánoce týče, byly pravděpodobně výsadou jen dřívějších generací, a že nyní, z povědomí dnešních mladých romských rodin pomalu, ale jistě mizí.¹⁵⁵

„O Vánocích, například, u nás, u Romů, neexistovalo, že bychom seděli za stolem. To nebylo. Dala se na zem sláma do tvaru kříže. A teď – seděli jsme tam všichni okolo. Někde měli těstoviny, někde byly dejme tomu takové buchtičky, takové malé – bobalky. ...Ta sláma musela být režná. A víte proč? Protože na té režně jsou klásky. A ty klásky, to je takový symbol. Je to na znamení těch karabáčů, kterými kdysi byli našeho Boha. A pak dále. Třeba to jídlo. Není to správné, že to je večeře, má to dvojí smysl. Protože – tak se tomu věří, protože ta oplatka, to je tělo Boží. A to víno, to je zas krev Boží. Ale tak se světí jeho narození, ale i jeho smrt, pozor, i to, že zemřel. To není správné. A druhý den – tak je to tu zvykem – šlo se k potoku a přinesla se v kbelíku voda, nalila se do mísy a vzaly se drobné peníze, ale pozor! Těch mincí bylo, dejme tomu, třináct. Dvanáct jich bylo dobrých a ta třináctá měla v sobě díрку. To znamená dvanáct apoštolů, ale těch bylo ve skutečnosti třináct. A ta mince, ta je na znamení toho apoštola – to byl Jidáš. Ale ještě jedno se dělalo, že třeba to bylo patnáct mincí, v deseti, dvaceti haléřích a jedna mince byla, dejme tomu koruna, no a ta symbolizovala našeho Pána Boha.

...Představte si, že teď je tady jako stůl. Tak támhle musel sedět tatínek, kde vycházel měsíc, jako hlava rodiny. A tady, po jeho pravé ruce maminka a pak dál děti – ale pozor! Tohle je taky záhada! Dejme tomu, můj dědeček. Měl dva syny a čtyři dcery. A oni, když byli pohádání, třeba ty dcery, například, nebo když mezi nimi bylo něco takového, tak můj děda řekl: „Děti moje, blíží se svátky. Každý ať každému odpustí, jinak se mnou nechodte k večeři.“ No, a tak už si všichni podají ruku a všichni si vzájemně odpustili, když už bylo dobře, když už byli s tatínkem, už u večeře, a tatínek rozdával, každému dal od všeho toto, toto je tělo Boží, a toto je krev Boží, tak...ale já už to tak nedělám, já už jím u stolu, jak se patří...A jak si navzájem odpouštěli? Odpustil jeden druhému, došel za ním, třeba, a řekl: „Sestřičko moje, víš jak to je, nezlob se na mě, udělal jsem chybu, odpusť mi to, prosím.“ A už si odpustili. Takže se nikdo na nikoho nezlobil. ...Nezlobil, protože by nemohli jít s tatínkem k večeři. A otec, ten byl něco jako Bůh. Co řekl, co řekl třeba dědeček, a i když mě bylo už takových sedmnáct,

¹⁵⁵ Netroufám si tvrdit, že je tomu tak všude, ale v místě (jedná se hlavně o vesnici Slavošovice a osadu Hirshe), kde jsem se o tuto problematiku zajímala, k tomuto dochází.

devatenáct, a i když už mi bylo přes dvacet, ale co on řekl, to bylo jako zákon pro všechny.

...To už bylo na druhý den, to bylo až na Boží narození. (odpověď na otázku, kdy se šlo s těmi penězi k potoku) Tedy 25. 12., dejme tomu, na Boží narození, ve dvanáct hodin, v poledne. Šel ven, vešel dovnitř, uvnitř zavinšoval, do každého rohu se hodil kousek chleba: „Šťěstí a zdraví každému z vás!“ Chleba, protože se říká: Tehdy bylo žito strašně vysoké, ale klásky byly až dole. A když to Bůh uviděl, že co se s chlebem, obilím, děje, tak to vzal a natáhl a nechal to, aby to bylo akorát, jenomže ten svatý Petr povídá: „počkej, Bože, nedělej to, nech taky něco pro kočky a psy!“ No, a teď to jíme my.

...Jedlo se na Boží narození, na Štědrý den. U nás bylo zvykem, že Romky chodily zpívat po sedlácích. A ti sedláci, je čekali jako na Bohy. Každíčkému tedy musely zazpívat. Chléb, toho bylo málo. Tak jim dávali něco ze zabiječky – „pepu“, jelítko, klobásky nebo koláče. Přišly domů, nůši plnou. Ale u okna musela každá zazpívat. Dejme tomu, že ta skupina, ty ženské, co šly spolu, tak každá, každičká, musela zazpívat pod oknem bratrovi nebo sestře a samozřejmě také tatínkovi. ...Potom už zašly dovnitř, zavinšovaly, tu nůši postavily na bok, a na zemi už bylo nachystáno, ta večere, jedlo se, poprálo se a jedlo se až potom. Na druhý den, na to narození, brzy ráno, se vzal kbelík a šlo se k potoku pro vodu, a tou vodou, se každý pokropil, když se vrátili a té vody se trochu nechalo v každém domě. A v té vodě se pak všichni umyli, jak jsem vám o tom už vyprávěl – s těmi penězi a tak....“¹⁵⁶

Z tohoto vyprávění je jasné, že Romové měli spoustu krásných zvyků. Ale i pan Štefan Kačáni pouze vzpomínal na vyprávění svého otce a dědečka. (*já už to tak nedělám, já už jím u stolu, jak se patří*).

Zjistila jsem, že mezi tradice patří také vzpomínání na zesnulé příbuzné. Romové se snaží být s muly zadobře, neboť mulové mohou také škodit. O Vánocích je usmiřují tím, že jim pokládají do koutů pokoje nebo na okno jídlo - aby je nechodili strašit. Romové o Vánocích vzpomínají na své zemřelé příbuzné a také si o nich vyprávějí.

---

¹⁵⁶Šebková, Hana: Rozhovor se Štefanem Kačánim. In: Romano džaniben, č 1/2004, Praha, Společnost přátel časopisu Romano džaniben, 2004, s. 93 – 96.

Ženy v době adventu uklízely a bílily stěny, upravovaly podlahu. Protože Romové dříve neměli dřevěnou podlahu, potírali ji žlutým jilem. Během adventu Romové také sháněli dostatek potravy na Vánoce. Romští hudebníci nacvičovali písně, které budou hrát pod okny sedláků o Štědrém dnu. Chlapci se učili vinšovat.

Veľija nebo také Viľija je romský název pro Štědrý den. Ten je také dnem, kdy se Romové postí. Existovala však určitá rozlišnost při držení půstu – někde se nejedlo maso jen do večere, jinde se po celý den jedly jen pečené brambory. Pouze matka připravovala štědrovečerní večeři, mohly jí pomáhat její dcery. Zdobení stromečku náleželo jejím synům. Ti chodili také k sedlákům prosit o slámu, aby si ji mohli rozložit na podlaze – tak jejich místnost připomínala jesličky.

„...Tradičním zvykem bylo svazování příborů. Celá ta rodina, která trávila společně Vánoce, tak se svazovalo. Tradičním způsobem se to svazovalo slámou, dnes třeba nějakou stužkou. To svazování mělo zaručit té rodině pospolitost, aby nikomu nebylo ublíženo. Potom bylo zvykem – dnes pod stůl, dříve jenom na podlahu, protože dříve se sedělo jenom na zemi, se dávala sláma. Na Vánoce se nedělá v romských rodinách kapr, ten se nepovažují za jídlo. Kapr Romům páchne. Jí se vepřové nebo hovězí maso upravené na způsob řízku a bramborový salát.“¹⁵⁷

Nejstarší člen rodiny měl před večeří proslov, pronesl přípitek a požehnání. Poté následovalo vzpomínání za zemřelé. Pro Romy je velmi důležité usmíření a odpuštění, protože v dobách, kdy byli Romové zcela izolovanou skupinou, museli být k sobě velmi solidární. Byli závislí na romské komunitě, ve které žili, proto spolu museli dobře vycházet. Proto také vánoční čas využívali k posílení vztahů mezi lidmi v komunitě.

Vánoční hodování nastalo den po Štědrém dnu, kdy se Romové scházeli a jedli i masitá jídla. Při těchto společných hostinách zpívali staré romské písně.¹⁵⁸

Zdá se, že tradiční prvky z kultury Romů dnes mizí. Jak sami říkají: „*To bylo dřív, to dělaly naše babičky, my už to teď tak nemáme.*“ Proto jsem nemohla být svědkem (tedy kromě tradičního vánočního jídla) nějaké události z popisovaných

---

¹⁵⁷ Z přednášky Heleny Danielové

¹⁵⁸ www.ceske-tradice.cz

vánočních tradic a zvyků. O romských vánočních tradicích jsem se, od několika Romek, které vzpomínaly na své dětství nebo na vyprávění matek a babiček, dozvěděla:

„My jsme měli doma stromeček, že to byla taková tradice, aby jako my děti jsme z toho měly radost. Ale my, jako Romové, dřív se to dělalo jinak – ne jako teď, že jsou ty stojánky nazdobené, dřív ten stromeček visel na špagátu, takže když jsme si z něj chtěli něco vzít, tak moh celej upadnout. My Romové jsme byli po finanční stránce vždycky slabí, takže my jsme na tom stromečku měli jabka nebo ořechy anebo když uměl někdo pěkně dělat s papírem, tak tam měli papírový ozdobičky.“

„...Co se jídla týkalo, tak mimo ty řízky s tím salátem naše rodiče nic nedělali, protože to neuměli, třeba píct. Tak si to chodili kupovat, zatímco dneska si to dělá každý sám. Tehdy, teda alespoň v naší rodině, byl takový zvyk, že my jsme museli být jako všichni doma. Museli jsme se všichni předtím vykoupat, upravit, a když jsme si sedli za stůl, tak otec přednesl modlitbu a tak jsme přijímali tu večeři. I jsme společně přicházeli do kostela, a pak se podávala večeře. Vzpomínali jsme také na mrtvé, na naše příbuzné, co už nežijí. Potom se dívalo na televizi, jako je to teď, ale o těch duchovních věcech, to už jsme se nebavili. To jsme si poslechli tam, v tom kostele. Taky jsme měli v každé rodině zpěvník, ale Bible, ta byla v celé vesnici jenom jedna!“

„...Dávaly se dárky, ale ne takový, jako jsou dneska. To můj bratr dostal třeba takový malý dřevěný autíčko, a to už bylo něco. My jsme byli vždycky dost chudý. Tak se dávaly takový věci pro štěstí, spíš. Jako třeba nějaký pišťalky. Nebo jídlo, jabka a tak. Ani nebyl tak ozdobený stromeček, jako je to dneska. Dneska si všichni dávají moc dárků, a už se mi to snad ani tolik nelíbí, jako tenkrát, když to tak nebylo.“¹⁵⁹

Oslavy Vánoc v obci Slavošovce se lišily pouze v tom, jakého náboženského založení rodina byla. Doposud jsem popisovala výpovědi - týkající se pojetí Vánoc - členů rodin, jež se hlásily k evangelické víře. V rodině Svědků Jehovových Vánoce probíhají zcela jinak. Případá mi vhodné, abych se nejdříve alespoň krátce zmínila právě o náboženské společnosti Svědků Jehovových.

---

¹⁵⁹ Transkripce z diktafonu (paní Marta, Hanka a ostatní romské ženy, rozhovor pořizen 24. 12. 2005, Slavošovce)

Důležitou tradicí, ke které se příslušníci Svědků Jehovových hlásí, je odkaz Jednoty bratrské. Ti, kteří chtěli vstoupit do Jednoty bratrské, se obzvláště v prvních desetiletích zříkali některých výsad. Ten, kdo se chtěl stát členem Jednoty bratrské, se musel oddělit od světské moci. Proti jejich svědomí byla i účast na vojenské službě, proto ji odmítali – jakožto i Svědkové Jehovovi, kteří také odmítají sloužit ve zbrani z důvodu morálního přesvědčení. Příslušníci Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi mají také jako povinnost uloženo věnovat několik hodin měsíčně misijní činnosti. Původně Svědkové Jehovovi obcházeli domy lidí s gramofony, na nichž byly záznamy kázání, a ty jim přehrávali.

Kontroverzním bodem je trestání řadových Svědků za nedodržení nařízení společenstva. Příslušník Svědků Jehovových musí „...*lpět na učení a pravidlech organizace, jejichž opatření – jak známo – přináší přísná kázeňská opatření.*“ Tato opatření se však v posledních letech poměrně zmírnila a záleží na míře provinění. Na to také reaguje sbor – na místě je potěšit někoho, kdo byl obelstěn, či posílit slabého, který lituje svého zakolísání. Jestliže někdo říká, že má jiný názor, pak nepatří ke Svědkům, a bude to respektováno.

Velmi diskutovanou otázkou je u Svědků Jehovových také jejich přístup k mezináboženskému a ekumenickému dialogu. Současná odborná literatura o této problematice píše, že odmítají s jinými církvemi jakýkoliv dialog, stoupence ostatních křesťanských církví považují za zbloudilé či ztracené. Pouze sami sebe považují za jediné pravé křesťany.¹⁶⁰

Při rozhovorech s Romy, kteří se stali členy Svědků Jehovových, jsem se dozvěděla, že Svědkové Jehovovi zastávají názor, že Ježíš se nemohl narodit 24. 12., ale že to muselo být již někdy dříve, předpokládají, že to bylo někdy v říjnu nebo listopadu. Podle jejich názoru je Satan vlastníkem všech falešných náboženství, jen to jejich je pravé. Proto také jehovisté neudrží Vánoce. Je to prý z toho důvodu, že Vánoce slaví celý svět - ten ale patří právě Satanovi, a jedná se tedy proto o pohanský zvyk.¹⁶¹

„...Vánoce drží celý svět a ten patří Satanovi. Z biblického hlediska není napsaný ni jeden text, že by se Vánoce slavit měly. Každý člověk – křesťan, který drží tyto Vánoce, tak je to jako falešná nauka. Protože je to v rozporu s Božím zákonem.

¹⁶⁰ Svědkové Jehovovi v dialogu. In: Digir, č. 1/2004, Dingir s. r. o., s. 30.

¹⁶¹ Terénní deník (sobota 24. 12. 2005)

Protože Bůh neurčil, aby se dělaly tyhle stromečky, dávaly se dárky... To bylo v pověsti- že král chtěl obšťastnit svého syna a nevěděl už, jaký dárek mu dát, tak ho obdaroval ozdobeným stromečkem. Pak se každý rok začal ten stromeček zdobit a rozneslo se to po celém světě. Jenže Ježíš nikde nenapsal, že by to mělo být nějakým svátkem. Takže Jehovisti tyhle svátky neslaví. Oni si zakládají jen na ukřižování Ježíše Krista.“¹⁶²

---

¹⁶² Transkripce z diktafonu

6. Závěr

Na začátku své práce jsem se snažila popsat historii Romů, protože jsem přesvědčena, že je pro mou práci velice důležitá. Myslím si, že abychom mohli lépe pochopit a poznat romskou kulturu, historii o původu Romů a jejich putování do Evropy nemohu alespoň zběžně nepopsat. Souvisí s tím i další kapitoly – například kapitola věnující se tradičnímu romskému odívání, či kapitola o rituální čistotě jídla. V těchto kapitolách jsou uváděny tradice a zvyky, které mají přímou souvislost s místem původu Romů, tedy s Indií. Právě v Indii je možno pozorovat velikou provázanost náboženského a každodenního života, což se, podle mého mínění, v životě Romů a jejich kultuře, značně odráží.

Co se kapitol historii věnovaných týče, zmínila jsem se ještě také o přístupu majoritní společnosti k Romům na našem území a o důvodech tohoto způsobu přijetí. Popisuji exkomunikaci Romů, její důvody, způsoby řešení „romské otázky“ – zmiňuji se o řízené a násilné asimilaci jako pokusu o soužití Romů s majoritní společností. Snažila jsem se také popsat způsob života Romů na Slovensku - jaké zde měli možnosti, pracovní příležitosti a jak je „chápala“ a chovala se k nim majoritní společnost.

Poté se již věnuji „praktické části“ – tedy svému výzkumu na Slovensku. Tuto část práce jsem pojala takovým způsobem, že nejdříve u každé z kapitol vysvětluji tradice a zvyky, které vždy byly nedílnou součástí života Romů. Následně popisují, jak se změnila hodnota těchto tradic a zvyklostí pro dnešní Romy ze slovenského Gemeru.

Snažila jsem se poukázat na fakt, že i když spousta tradic či tradičních zvyků ze života dnešních Romů zmizelo nebo se jejich praktikování nepřikládá takový význam jako v minulých romských generacích, jsou v podvědomí dnešních Romů „zaryty“ a mimoděk mají ve výsledku větší váhu, než tradice, které přejali od majoritní společnosti a horlivě se k nim hlásí.

Když jsem se ptala Romů ve Slavošovcích na jejich náboženství, téměř všichni se hlásili k evangelické církvi, jedna rodina patřila ke svědkům Jehovovým. O nějakém tradičně romském náboženství nemůže prý „být ani řeč“, ale z jejich chování a výpovědí jsem měla pocit, že vlastně vyznávají a praktikují něco jiného než k čemu

se hlásí – tedy k náboženství majority. Například pro některé slavošovské Romy hlásící se k evangelické církvi je naprosto nepředstavitelná myšlenka zmrtvýchvstání – z duchů svých zemřelých příbuzných mají strach a jsou schopni udělat vše proto, aby k návratu zemřelého v podobě ducha nikdy nedošlo. Podobné je to i se křtem dítěte, kterému je v životě Romů přikládán snad největší důraz. Romové věří, že než se dítě pokřtí, mohou ho uhranout zlé síly. Provádějí praktiky, které jsou typicky romské a u „majoritního evangelíka“ je nenajdeme. A co se sňatku týče, opět je pro ně významnější „soukromý obřad“, který provádí doma, než obřad konaný v kostele v přítomnosti kněze.

Zaujalo mě také spousta zvyků spojených s přechodovými rituály. Zde, myslím si, můžeme opět pozorovat určité shody s indickými náboženstvími.

Na závěr musím konstatovat, že přes několik výjimek, se tradice ze života Romů pomalu, ale jistě vytrácí a jsou nahrazovány tradicemi, které udržuje majoritní společnost. Příkladem toho může být absence tradičních romských vánočních zvyklostí, o kterých jsem se od Romů ve Slavošovicích v podstatě nic nedozvěděla. Proto v kapitole věnované vánočním tradicím nejvíce vycházím z příspěvku romistky Hanky Šebkové a jejího rozhovoru z terénního výzkumu na Slovensku. Dalším příkladem může být i to, že téměř žádné ze Slavošovských romských dětí nemluví romsky – ať už z důvodu, že jejich matky romštinu nepovažují za důležitou a nebo proto, že samy romsky už neumí.

Seznam literatury

- 1) **Barth, F.:** *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Diference.* Oslo
- 2) **Budilová, L., Jakoubek, M.:** *Cikánská rodina a příbuzenství.* FF Západočeské univerzity v Plzni, 2007, ISBN 978 – 80 – 87025 – 11 – 6.
- 3) **Davidová, Eva:** *Romano drom. Cesty Romů 1945-1990.* Olomouc 1995.
- 4) **Dvořáková, Hana:** *Romské poutě a svatá Sára.* In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o.
- 5) **Fraser, A.:** *Cikáni.* Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- 6) **Gjuričová, Jitka:** *Romové jako objekt státní politiky.* In: Veřejná správa, č.41/1998.
- 7) **Hajská, Markéta:** *Křtem proti zlým silám.* In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o.
- 8) **Horváthová, Jana:** *Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnosti při ČT,* o.p.s., 2002.
- 9) **Húbschmannová, M.:** *Můžeme se domluvit.* Olomouc, 1998.
- 10) **Jakoubek, M., Budilová, L.:** *Příbuzenství v romské osadě.* In Romové – kulturologické etudy, 2005.
- 11) **Kolektiv autorů:** *Romové v Byzanci,* Signeta, 1999.
- 12) **Kolektiv autorů:** *Romové – O Roma, tradice a současnost.* Brno, SVAN a Moravské zemské muzeum, 1999.
- 13) **Kováč, Milan; Mann, B. Arne** (eds.): *Boh všetko vidí.* Duchovný svet Rómov na Slovensku. Chronos, Bratislava 2003.
- 14) **Mann, B. Arne:** *Duchovná kultúra Rómov.* In: Dingir, č 1/2004, Dingir s. r. o.
- 15) **Marušiaková E., Popov, V.:** *Segmentation vs. Consolidation: The example of four Gypsy Groups in CIS.* Romany Studies, Ser. 5, Vol. 14, No. 2.
- 16) **Sajenko, Milan:** *Kapitoly z historie obce Slavošovce 1318-1998.* Slavošovce, 1998.
- 17) **Šebková, Hana:** *Rozhovor se Štefanem Kačánim.* In: Romano džaniben, č 1/2004, Praha, Společnost přátel časopisu Romano džaniben, 2004.

18) Šuleř, P.: *Romové - O Roma, tradice a současnost*. Brno, Moravské zemské muzeum, 1999.

Internetové zdroje

- 1) www.romove.radio.cz
- 2) www.ceske-tradice.cz

Ostatní zdroje

- 1) Přednáška Heleny Danielové, studovna na Eliščině nábřeží, Hradec Králové, březen 2008
- 2) Terénní deník

Přílohy